

İLKÖĞRETİM 8. SINIF TÜRKÇE DERS KİTABI'NIN 'DUYGULAR' TEMASINDA YER ALAN OKUMA METİNLERİNE METİNDİLBİLİMSEL BİR YAKLAŞIM*

*İlker AYDIN***

ÖZET

Bu araştırmada, İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nın 'Duygular' temasında yer alan 'Nerede İnsan Varsa Orada Umut Vardır', 'Kedi Ağaca Çıktı' ve 'Hazır Olun Fırtına Geliyor' adlı kısa öyküler metindilbilimsel bir bakış açısıyla incelenmeye çalışılmıştır. Metnin temel konusu ve alt konularının belirlenmesi; metnin görünen, anlaşılabilir kısmının, yani yüzey yapısının yanında, metnin derin yapısının, yani metnin arka planının ortaya konması ancak metindilbilimsel bir yaklaşımla mümkün olabilmektedir. Bu bağlamda, öncelikle metnin küçük ölçekli yapısını oluşturan artgönderim, öngönderim, eksilteli yapı, yineleme, bağinti öğeleri, eşdizimsel örüntü gibi dilbilgisel ve sözcüksel bağlaşıklık düzenekleri ele alınmış, daha sonra öykülerden alınan örneklerle konuya açıklık kazandırılmıştır. Metnin büyük ölçekli yapısı bağlamında, anı türündeki 'Hazır Olun Fırtına Geliyor', deneme türündeki 'Nerede İnsan Varsa Orada Umut Vardır' ve mizah türündeki 'Kedi Ağaca Çıktı' adlı metinler yorumlanmış, aynı kavram alanından sözcüklerin oluşturduğu örüntü ve bağlaşıklık düzeneklerine dayanarak anlamsal büyük yapıya ulaşılmaya çalışılmıştır. Metnin büyük ölçekli yapısını oluşturan küçük ölçekli yapı taşları, metnin diğer öğeleriyle metin örüntüsünü gerçekleştirerek metni anlamlı kılmaktadır. Metin çözümlemelerinde, küçük ölçekli yapıdan büyük ölçekli yapıya, büyük ölçekli yapıdan da üst yapı kategorilerine ulaşılmaya çalışılmalıdır. Metindilbilimin amacı, metinlerin yapılarını, yani dilbilgisel ve içeriksel kurgulanma biçimlerini ve bildirimsel işlevlerini ortaya çıkarmak ve uygulamalı örneklerle göstermektir. Çalışma, metnin sıralı tümceler dizisi değil, izlek ve yapı yönünden tutarlı ve sürekli bir bütün olduğu gerçeğini öyküler üzerinden bize sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Metin, metindilbilim, bağlaşıklık, bağdaşıklık, büyük ölçekli yapı, küçük ölçekli yapı, Türkçe öğretimi.

* Bu çalışma iki aşamalı bir araştırmanın birinci aşamasını oluşturmaktadır. Bu birinci aşamada, Koza Yayınları İlköğretim 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nın 'Duygular' temasında yer alan 'Nerede İnsan Varsa Orada Umut Vardır', 'Kedi Ağaca Çıktı' ve 'Hazır Olun Fırtına Geliyor' adlı kısa öyküler metindilbilimsel bir bakış açısıyla okunmaya çalışılmıştır. Çalışmanın ikinci aşamasında ise, söz konusu metinleri çözümlemek için hazırlanan Öğrenci Çalışma Kitabı'ndaki etkinlikler, metindilbilimsel bir bakış açısıyla yorumlanmaya çalışılmıştır.

** Yrd. Doç. Dr., Yüzüncü Yıl Üniversitesi, El-mek: ilkaydin67@hotmail.com

**A LINGUISTIC APPROACH TO READING TEXTS REVIEWED
WITHIN THE CONTEXT OF EMOTIONS, IN THE TURKISH
TEXTBOOKS OF THE EIGHTH GRADE OF PRIMARY
EDUCATION**

ABSTRACT

In this study, the short stories titled “Nerede İnsan Varsa Orada Umut Vardır, Kedi Ağaca Çıktı and Hazır Olun Fırtına Geliyor” reviewed within the context of emotions, in the Turkish textbooks of the eighth grade of primary education, were studied with a linguistic point of view. Determination of the main topic and sub-topics of the text; revealing of the deep structure of the text, that is its background as well as the visible and understood part of the text, that is its surface structure all are possible by a textlinguistic approach. In this context, firstly, the grammatical and lexical cohesive devices such as anaphora, cataphora, ellipse, reiteration, junctions and collocation defined as grammatical cohesion and lexical cohesion which constitute the microstructure of the text were examined afterwards, the subject was explained with samples from the stories. In terms of the macrostructure of the text, the short stories named “Hazır Olun Fırtına Geliyor” type of moment, “Nerede İnsan Varsa Orada Umut Vardır” type of trial and “Kedi Ağaca Çıktı” type of humor were commented and it was tried to reach the semantic macrostructure by virtue of collocation and cohesion formed through the words in the same concept area. The microstructure stones forming the macrostructure of the text make the text meaningful by realizing the pattern of the text with its other elements. In the text analysis, it is tried to reach from microstructure to macrostructure from this to the categories of superstructures. The aim of textlinguistics is to reveal the structures of the texts, that is the forms of grammatical and contextual fiction and to demonstrate it with the practical samples. This study represents the reality of texts is not the series of the sentences but a coherent and continuous whole in terms of structure and theme, by means of short stories.

Key Words: Text, text linguistics, cohesion, coherence, macrostructure, microstructure, Turkish education.

Giriş

19. yüzyıl sonlarından 1960’lı yıllara kadar hâkim olan eleştiri felsefesine göre, sanat eserleri üstün yetenek sahibi insanlar tarafından üretilen, olağanüstü eserler olarak görülmüştür. Böyle bir anlayışa göre, sanat eserleri nesnel olarak incelenemeyen kutsal eserler olarak kabul edilmiştir. Metindilbilimin gelişmesi, dilbilim çalışmalarında tümcenin en büyük birim olarak görüldüğü anlayışın ötesine geçilmesiyle mümkün olmuştur. Dilbilimciler, dilin biçimsel özelliklerini ortaya koymak yerine işlevsel özelliklerini belirlemeyi amaçlayınca *tümceötesi dilbilim* çalışmaları hızla gelişmiştir. Metindilbilimle ilgili ilk çalışmalarda metnin gramer yapısını incelemeyi amaçlayan bir anlayış hâkimdir. Daha sonraki dönemlerde yapılan çalışmalarda ise metnin öncelikle bir iletişim aracı olduğu düşünülerek metnin iletişimsel değeri ve bunu sağlayan unsurlar üzerinde durulmuştur.

Metindilbilimin oluşum aşamasındaki ilk çalışmalarda metin tümcenin bir uzantısı, daha

Turkish Studies

uzun ve karmaşık bir biçimi olarak ele alınmış, metin bağdaşıklığı öne çıkarılmış ve metin içyapısının betimlenmesi amaçlanmıştır. Ayrıca tümceyi incelerken esas alınan varsayımların ve kullanılan yöntemlerin aynı şekilde metinlerin incelenmesinde geçerli olduğu varsayılmıştır. Bu yaklaşımda metnin bütünlüğü öne çıkarılmış, ancak bu bütünlüğü sağlayan unsurlar ve metin bağlamı göz ardı edilmiştir. Dilbilimin gerçekte tümcelerle değil söylemlerle ilgilenmesi gerektiğini ilk olarak ortaya koyan Zelling S. Harris (1952), *Discourse Analysis* adlı çalışmasında bu yaklaşımın doğru olmadığını, tümce ve metnin farklı çözümleme yöntem ve modelleri gerektiren dilbilimin iki ayrı alanı olduğunu dile getirmiş ve dilin tümcelerle sınırlandırılmış biçimde değil 'söylem' olarak değerlendirilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Ancak Harris'in çalışmalarında daha çok biçimbilimsel özelliklere vurgu yapması ve bunun yanı sıra önceki çalışmalarda olduğu gibi, metni tümcenin bir uzantısı, daha uzun ve karmaşık biçimi olarak değerlendirmesi metindeki tümcelerin bağlam içinde kazandığı işlevlerini ihmal etmesine yol açmıştır (Esmer, 2010: 17-18).

Amerikan yapısalcılarının 1950'li yıllarda yaptıkları çalışmalarla başlayan metindilbilim araştırmaları, çağdaş metindilbilimin temel taşlarını oluşturur. Bu çalışmalarla tümce düzeyi aşılmış, metinlerin dağılım, bölümlenme, sınıflandırma gibi yapısal yöntemlerle incelenmesine başlanmıştır. Yapısal dilbilim ve Üretici Dönüşümsel Dilbilgisi'nin tümceyi en büyük dilsel birim olarak kabul eden anlayışına karşı metindilbilimciler, yalnızca tümce düzeyinde çalışmanın dilbilimsel sorunları çözmeye yetmeyeceğini, bu nedenle bir üst düzey olan metinden hareketle çalışılması gerektiğini ileri sürmüşlerdir. Ancak metindilbilimdeki ilk araştırmalar, tümceler arası dilbilgisel bağlantıları ve bu bağlantıları sağlayan dilsel öğeleri incelemeye yöneliktir. Bu anlayışa göre metin salt bir dilsel birim olarak kabul edilir ve metin incelemelerinde dilbilgisel ve sözdizimsel bağlar önemli görülür. Bağlaşıklık, değiştirim gibi metnin yüzeysel yapısı ile ilgili metin içi özelliklerin araştırılmasına öncelik verilir. Metindilbilim çalışmaları özellikle 1970'li yıllardan sonra dünya çapında ağırlık kazanmıştır. Metindilbilimdeki bu gelişmelere paralel olarak metnin kendisi kadar içinde yer aldığı bağlam ve bildirişimsel durum da önem kazanmıştır. Bildirişime yönelik metin anlayışlarında metnin oluşumuna etki eden dil dışı etkenler; örneğin, metni üreten kişinin bildirişimsel amacı, yani metnin işlevi, metni okuyanların beklentileri, bildirişimin gerçekleşme şekli gibi özellikler incelenmeye başlanmıştır.

Metindilbilim çalışmalarında metnin bir bütün olarak yapısının ve işlevinin incelenmesi gerekliliğini savunan dilbilimciler arasında yer alan De Beaugrande metni tümce ötesi birim ya da tümceler dizisi olarak görmenin metnin iletişimsel yönünü ihmal etmek anlamına geldiğini belirtmiştir. Çünkü böyle bir bakış açısı metnin sadece dilbilgisel parçalardan ibaret olduğunu düşündürmektedir. Oysa metni bağlamdan soyutlanmış, biçimsel niteliklerle açıklamak mümkün değildir. Bir metin gerçek değerini insanlar arasındaki iletişimsel değeri ile kazanır. Halliday ve Hasan (1976)'a göre de metni tümceler bütünü olarak görmek yanlış olur. Onlara göre metin, dilin kullanımındaki birimdir, tümce ya da tümcecik gibi dilsel bir birim değildir ve büyüklüğüyle tanımlanamaz. Metin, biçimsel değil, anlamsal bir birliktir. Metin tümcelerden oluşmaz, tümceler tarafından gerçekleştirilir ya da tümceler içinde kodlanır. Buna göre metin sözlü veya yazılı, mensur veya manzum, diyalog veya monolog biçiminde olabilir. Tek bir atasözünden tüm bir oyuna, bir anlık yardım çağrısından bir topluluktaki tüm gün süren bir tartışmaya kadar her şey metin olabilir. Metnin özünde biçimsel birlik değil, anlamsal birlik vardır. Metin kendisini oluşturan tümcelerin toplamından farklıdır (Esmer, 2010: 19-20).

Metindilbilimin önemli sorunlarından biri, metnin metin olmayandan farkı ve özelliklerine göre dilsel bir metnin tanımıdır. Bir metnin Beaugrande ve Dressler tarafından sıralanan 'bağlaşıklık, bağdaşıklık, kabul edilebilirlik, durumsallık, bilgisellik, metinlerarası ilişki' gibi ölçütlere uyması gerekmektedir (Keçik ve Uzun, 2003: 11). Metinselliğin ölçütleri metindeki

Turkish Studies

bağıntılardır, yani dilsel araçların metin olarak adlandırılması için gerekli olan tümceler ile içeriğin bağıntısıdır. Bu özellikler yinelemeler, bağlaçlar, belirteçlerin kullanılması, anlambilimsel boyutlar gibi unsurlardır. Diğer önemli kıstaslar ise metnin sınırlarının özelliklerini ortaya koyan metin konusu ve metnin işlevidir. Metindilbilimin görevi çözümlenme, metin türlerine göre sınıflandırma ve metni sınırlandırmadır. Ayrıca metnin iletişimsel işlevinin araştırılması ve belli metin türlerinin karakteristik biçimlerinin belirlenmesiyle de ilgilenir.

Dil, metinlerde gerçekleşen bir olgudur. Belirli dilbilgisel kurallarla bir araya gelen tümceler oluşturduğu bütünlüğü inceleyen metindilbilim, anadili derslerinde uygulama alanı bulmuştur. Metinleri okuma-anlama ve metin üretme anadili dersinin en temel aşamalarındandır. Çünkü anadili öğretiminde metin araç olduğu kadar bir amaçtır da. Metindilbilimsel çözümlenmenin amacı, metnin temel konusu ve temel konuyu meydana getiren alt konuların saptanması ve metnin görünen, anlaşılabilir kısmının yani yüzey yapısının yanında metnin derin yapısının, metinde saklı olan unsurların ortaya çıkartılmasıdır. Öğrenciler, metinde yer alan bilgilerin nasıl kurgulandığını, metin yapılarının metnin işleviyle nasıl bağıntılandırıldığını öğrenmelidir. Bu bağlamda, öğrencilere metinlerin büyük ölçekli ve küçük ölçekli yapılarının nasıl düzenlendiği metindilbilimsel ölçütler çerçevesinde gösterilmelidir. Metinleri okuma-anlama çalışmalarında da metindilbilimden yararlanılmıştır. Örneğin, metinleri anlamaya çalışırken yöneldikleri okur kitlesi, yer aldıkları durum ve kitle iletişim araçlarının özellikleri; kısacası metinlerin işlevsel boyutu dikkate alınmıştır. Anadili ve yabancı dil öğretimindeki metin üretme çalışmaları da metindilbilimden elde edilen kuramsal bilgilerin uygulamaya dönüştüğü bir alan olmuştur (Ayata, 2005: 57).

Bu çalışmada Koza Yayınları, 8. Sınıf Türkçe Ders Kitabı'nda yer alan 'Duygular Teması' ve ilgili temanın 'umut', 'mizah', 'koru' alt temalarını işleyen metinler ele alınmaktadır. Araştırma iki bölüme ayrılmıştır: 1. Bölümde dilbilgisel ve sözcüksel bağlaşıklık unsurları incelenen metinlerden hareketle örneklendirilmeye çalışılmış; 2. Bölümde büyük yapı çözümlenmesi bağlamında 'Hazır Olun Fırtına Geliyor', 'Nerede İnsan Varsa Orada Umut Vardır' ve 'Kedi Ağaca Çıktı' adlı metinler yeniden okunmaya çalışılmıştır.

Amaç ve Yöntem

Betimsel alan araştırmasına dayalı bu çalışmada, Milli Eğitim Bakanlığı Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığının 29. 08. 2008 tarih ve 171 sayılı kararıyla 2009-2010 öğretim yılından itibaren beş yıl süreyle ders kitabı olarak kabul edilen Koza Yayınları 8. Sınıf Türkçe Kitabı'ndaki 'Duygular' temasında yer alan metinler seçilmiştir. 'Nerede İnsan Varsa Orada Umut Vardır', 'Kedi Ağaca Çıktı' ve 'Hazır Olun Fırtına Geliyor' adlı metinler sözcüksel örüntüden ve bağlaşıklık düzeneklerinden hareketle ele alınacaktır. Bu çerçevede, ana izleğe ulaştırılan örgelerin tespitinde küçük ve büyük ölçekli yapıyı oluşturan unsurlarının üzerinde durulacaktır. Örgeleri oluşturan sözlüksel alanların saptanması için anahtar sözcüklerden yararlanılacaktır. Çalışma boyunca amaçlanan, metnin bir yığın tümceden oluşan bir yapı değil, belirli amaçlarla bir araya getirilmiş, belirli unsurlarla birbirine bağlanmış tümcelerden oluşan bir yapı olduğunun anlaşılmasını sağlamaktır.

Küçük ölçekli yapıya dayalı bağlaşıklık ölçütleri Halliday & Hasan (1976) ve Beaugrande & Dressler (1988)'in çalışmaları doğrultusunda ele alınırken büyük ölçekli yapı çözümlenmelerinde van Dijk (1980) ve van Dijk & Kintch (1983) tarafından geliştirilen stratejiler göz önünde bulundurulmuştur. Bu temel kaynakların yanı sıra, konuyla ilgili Günay (2007), Uzun (2003), Şenöz-Ayata (2005), Coşkun (2005), Dilidüzgün (2008), gibi diğer araştırmacıların çalışmalarından da yararlanılmıştır.

Turkish Studies

*International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012*

1. Küçük ölçekli yapı çözümlenmeleri ve bağlaşıklık

Metin, kendisini oluşturan tümce dizilerinin birbirlerine bağlaşıklık ve bağdaşıklık ölçütleriyle bağlanarak bir anlam bütünü oluşturmasıyla meydana gelen, belli bir amaçla üretilmiş, başı ve sonu kesin çizgilerle sınırlandırılan yazılı ya da sözlü en büyük dilsel üründür. Metni oluşturan birimler tümcedir. Tümce, dilbilgisi açısından doğru ve eksiksiz bir söz dizisidir. Belli bir bağlam olmadan tek başına anlamı vardır. Metin, tümce ötesi bir dilsel ürünün çeşitli düzeylerindeki eklemlemeleri ve bu ürünün biçimsel ve anlamsal bir bütün oluşturmasıdır. Her tümce dizisi metin olarak tanımlanamaz. Bir metnin Beaugrande ve Dressler tarafından sıralanan bağlaşıklık, bağdaşıklık, kabul edilebilirlik, durumsallık, bilgisellik, metinlerarası ilişki gibi ölçütlere uyması gerekmektedir (Keçik ve Uzun, 2003: 11). Bu ölçütlerden *bağlaşıklık* 'cohesion' ve *bağdaşıklık* 'coherence' metin dilbilimsel çözümlenmelerde ana yapıyı ortaya koyan en belirgin ölçütlerdir.

Bağlaşıklık metindeki dilsel, dilbilgisel uyum, yani bütünlüktür (Keçik ve Uzun, 2003: 11). Başka bir deyişle bağlaşıklık, bir yazının metin olmasını sağlayan metin içi ilişkileri kuran dille ilgili özelliklerin tümünü belirtir. Metnin bütünsel olarak anlamını çıkarmak için önce dilbilgisel bağlaşıklık ya da küçük ölçekli yapı düzlemi dikkate alınmalıdır. Diğer bir deyişle, metnin anlamının yüzeysel yapısına dayandırılarak açıklanması ya da belirtilmesi gerekmektedir. Çünkü metnin anlamı küçük ölçekli yapıda yer alan dilsel ögeler ve düzenekler yardımıyla oluşturulur. Tümceler birbirlerine eklemlemelerle bir metin oluşturmasını sağlayan oluşturucu ögelerin yinelenmesi, art gönderimler, ön gönderimler, eksilteli yapılar, eylem zamanının belirlenmesi, tümceler arası bağıntı ögeleri gibi sözdizimsel unsurların belirlenmesi bağlaşıklık ile ilgilidir ve bu ölçütler doğrudan *metnin küçük yapısını* oluşturur. Kısacası bağlaşıklık, metnin sadece tümcelerden oluşan bir yığın olmadığını göstermesi açısından önemlidir. Çünkü metni meydana getiren tümceler gelişigüzel değil belli kurallar dâhilinde bir araya getirilmiştir.

Metin dilbilimselliğin bir diğer temel ölçütü olan *bağdaşıklık*, metindeki anlamsal-mantıksal uyum, bütünlüktür. Metindeki dilsel, dilbilgisel uyum, anlamsal-mantıksal uyumun ortaya konuluşunda metin alıcısına ipuçları verir (Keçik ve Uzun, 2003: 11). Bağdaşıklık, önermeler arasındaki mantıksal örgü-desen olarak da tanımlanabilir. Bağlaşıklık metnin yüzeyinde, dilsel ögeler aracılığıyla görülebilirken bağdaşıklık derin yapıda oluşan anlamlar arasındaki mantıksal bağlantıdır ve bağdaşıklığı gösteren belirli dilsel ögeler bulunmamaktadır (Onursal, 2003: 129). Metnin mikro düzlemi kapsamında küçük ölçekli yapıda yer alan başlık, alt başlık, tematik tümce, kavramlar, önermeler, tümceler arasındaki ilişkiler, adılar ve bağlaçlar yardımıyla metnin büyük ölçekli yapısı oluşturulur. Metnin makro düzlemini oluşturan büyük ölçekli yapı ise, metnin genel anlamını, sözdizimsel düzenini ve metnin en önemli noktalarını ortaya koyan katmanıdır (Dilidüzgün, 2008: 55). Metnin yüzey yapısındaki bağlaşıklık ve metnin bütünündeki bağdaşıklık metin içindeki öbeklerin nasıl bir araya gelip anlam kazandığına işaret eder.

Bu çalışmada, metnin küçük ölçekli yapı düzlemini ifade eden *bağlaşıklık* 'gönderim, değiştirim, eksilti, bağlaçlar, koşutluk, zaman ve görünüş, örtük anlatım' düzeneklerinden oluşan *dilbilgisel bağlaşıklık*; 'yineleme ve eşdizimsel örüntüleme' düzeneklerinden oluşan *sözcüksel bağlaşıklık* olmak üzere iki alt başlık altında incelenecektir. Alan yazından aktarılan bu kısa değerlendirmeden sonra bağlaşıklık ile ilgili ölçütleri örneklemeye çalışacağız. Örnekler seçilirken 'Duygular' temasını oluşturan ve bizim de inceleme kapsamına aldığımız üç metin dikkate alınacaktır.

1.1. Dilbilgisel bağlaşıklık

Bir metin, dilbilgisel ve/veya sözcüksel ilişkiler yoluyla bağlaşıklık kılınır. Metindeki çeşitli öbek ve tümceler arasında kurulan dilbilgisel bağlar, metnin bağlaşıklık görünümünde önemli rol

Turkish Studies

oynar. Metni yapılandırma aşamasında metnin anlamlı olabilmesi için düşüncelerin birbirleriyle bağlantılı olarak ifade edilmesi gerekir. Dilbilgisel bağlaşıklık düşünceler arasındaki ilişkilerin sözcükler, sözcük öbekleri, tümceler ve eylem zamanları arasında kurulan dilbilgisel bağlarla kurulmasını sağlar. Metnin genel anlamını oluşturan dilbilgisel bağlaşıklık gönderim, değiştirim, eksilti, bağlaçlar, koşutluk, zaman ve görünüş, işlevsel tümce görüngesi ve sözlü anlatımda titremleme düzenekleri ile sağlanmaktadır (Dilidüzgün, 2008: 58).

1.1.1. Gönderim

Gönderim bağlaşıklık sağlayıcı ögelerin başında gelmektedir. Her dilde gönderim bildiren ögeler, bir başka deyişle yorumlanabilmeleri için kişilere, işaret belirteçlerine ve karşılaştırmalara gönderimde bulunan ögeler vardır (Elyıldırım, 2008: 128). Dilin ekonomik ve akıcı olarak kullanılmasını sağlamak, metindeki konuları alımlayan kişinin beyinde aktif tutmak ve metinde konu bütünlüğünü oluşturmak için metin içindeki bazı sözcük, kavram, düşünce ya da izleğe metin boyunca farklı dilsel ögelerle yineleneme yoluyla gönderimde bulunulur ve bu ögeler *gönderim ögeleri* olarak adlandırılır. Gönderim ilişkisinde, bu ilişkiyi sağlayan gönderim ögelerinin, metinle ilgili salt kendilerine ait anlamsal yorumları yoktur. Gönderim ögeleri, anlamsal yorumlarını bir diğer ögeyle kurdukları gönderim ilişkisi yoluyla kazanır (Özkan, 2004: 171-172). Gönderim ögesinin anlamsal yorumunun yapılabileceği gönderimde bulunulan birim, metin içinde ise *iç gönderim*, metin-dışı dünyada yer alıyorsa bu tür gönderimler *dış gönderim* olarak adlandırılır. İç gönderimi oluşturan gönderim ögeleri ile gönderimde bulunulan ad ya da ad öbeklerinin metin içinde birbirlerine göre konumları *artgönderim* ve *öngönderim* olmak üzere iki tür gönderimin oluşmasına yol açar (Dilidüzgün, 2008: 58, 60). Her metinde başka ögelere göre yorumlanabilecek artgönderimsel ve öngönderimsel birimler bulunur.

Ön gönderim

Gönderim ögesinin, kendisine gönderimde bulunulan ögeden önce geldiği, yani gönderimin metinde ileriye doğru bir ilişki meydana getirdiği gönderim türüdür (Coşkun, 2005: 56). Ön gönderimler, doğrusal olarak işlenen söylem yapısı içerisinde henüz söyleme dâhil olmayan, ancak ileride dahil olacak ögelere yapılan gönderimlerdir (Güner, 2008: 6). Başka bir deyişle, öngönderim anlamlı bir birimin yerini tutan bir ögenin söylemde ondan daha önce anılmasıyla ortaya çıkar. Artgönderim kadar sık kullanılmaz. İnceleme konusu olan metinlerde tespit edilen bazı öngönderim örnekleri şöyledir:

Akdenizliler bu balıkların başlarından aldıkları bir **yağı** şişelere koyup saklarlar (3). Hava bozulacaksa **yağlar** bulanır (4). Denizcilerin ilk icat ettikleri **barometre** işte budur (5).

3. ve 4. tümcelerde tekrarlanan ‘yağ’ sözcüğü, 5. tümcedeki ‘barometre’ sözcüğüne gönderim yapmaktadır. Gönderim ögesi (yağ), kendisine gönderme yapılan ögeden önce geldiği için gönderim yönü ileriye doğrudur.

-Durun, ben şimdi indiririm **o yaramazı** oradan dedi (41). Bir **kedi** ciğeri göreceksin de inmeyecek ha? (42).

‘Kedi Ağaca Çıktı’ adlı metinden alınan bu örnekte 41. tümcedeki ‘o yaramazı’ sıfat öbeği, 42. tümcede söylenecek olan ‘kedi’ sözcüğüne gönderimde bulunduğu için gönderimin yönü öne doğrudur.

Art gönderim

Art gönderim, metinde daha önce ifade edilen bir dilsel birime ya da anlama dönerek yapılan gönderimdir. Başka bir deyişle, gönderim ögesinin, kendisine gönderimde bulunulan

ögeden sonra geldiği, yani gönderimin metinde geriye doğru bir ilişki meydana getirdiği gönderim türüdür (Coşkun, 2005: 57). Metin içinde daha önce sözü edilen ya da adlandırılan bir varlık ya da eylemin daha sonra gönderim öğeleriyle yinelenmesi ile oluşturulan artgönderim, metinsel bağlaşıklık ve izleksel gelişmeyi gerçekleştiren en önemli kullanımdır.

Umutsuzluğu pazarlayanlar gerçek umutsuzlar değil, umutsuzluktan çıkarı **olanlardır** (55). **Onlar** da bilir dünyanın umutsuzlukları her gün biraz daha ayıkladığını (56). Ne kadar ayakta dursak iyidir, derler; [...] (57).

Yukarıdaki örnekte, 55. tümcedeki 'olanlar', 56. tümcedeki 'onlar' adılı ve 57. tümcedeki '-ler' 3. çokluk kişi eki 55. tümcedeki 'umutsuzluğu pazarlayanlar' sözcük öbeğine gönderimde bulunmaktadır. Geriye doğru bir gönderim ilgisi kurulduğu için gönderimin türü art gönderimdir.

Gönderim öğeleri

Dilidüzgün (2008: 60), metinde gönderim ilişkisi kuran öğeleri 'boş adılar, kişi adıları, gösterme adıları, gösterme sıfatları, dönüşlülük adıları, iyelik ekleri, belirtme durumu eki ve kişi ekleri olarak' sıralar.

Adılar

Türkçede gönderim oluşturan adılar; kişi adıları, dönüşlülük adıları, işaret adıları, ilgi adıları biçiminde sıralanabilir.

Kişi adıları

İdris, "Dayan bre kardeş, domuz, (yani dümen) yabani beygir gibi çarpıyor, şimdi boş yerine bir tekme yiyeceksin. Pek tut." diye bağıyordu (68). Ben, "Çattık belaya!" diyordum (69). **O**, "Yağmur dursa bari. Bu kadar suyun tadı mı olur? Denize düşmeden boğulacağız." diye haykırıyordu (70).

70. tümcedeki 'O' adılı, 68. tümcenin öznesi 'İdris' özel adına gönderim yapmaktadır.

Türkçede iyelik ekleri ve eyleme ulanan kişi ekleri de indirgeme yoluyla kendilerinden önceki bir sözcüğün artgönderimi olarak kullanılabilirler:

Benle İdris dümendeydik (55). Fırtınanın sesini yenmek için birbirimize avamız çıktığı kadar bağıarak ben ona, o bana, "Aman rüzgârı ense**miz**den ayırmayalım." diyorduk (56). Şimşegin her çakışında birbirimizi insan kıyafetine girmiş dimdik duran birer alev parçası hâlinde görüyorduk (57). Doğrusunu söylemek lazımsa ben kurtulacağımızı pek ummuyordum (58).

Örnekte, 55. tümcedeki 'Benle İdris' açık adı, daha sonra 56, 57, 58. tümcelerde birinci çoğul kişi iyelik ekine indirgenerek gönderimde bulunulmuştur.

Dönüşlülük adıları

Türkçede *kendi* adılı ve bu adılın iyelik ekleri olarak oluşturulan çekimleri (kendim, kendin, kendisi, kendimiz, kendileri) dönüşlülük adılı olarak kullanılır (Coşkun, 2005: 60).

Denizin o korkunç yapayalnızlığının ortasına **kendimizi** kapkara bir yoksulluk parçası olarak görmek pek hoş giden şeylerden olmadı (88).

88. tümcedeki 'kendimizi' dönüşlülük adılı anlatıcı-kahraman 'ben' ve 'gemicilere' gönderimde bulunmaktadır.

göre ada dayalı, eyleme dayalı veya tümceye/yan tümceye dayalı olarak gerçekleşebilmektedir (Dilidüzgün, 2008: 63).

Ada Dayalı Değişirir

Değişirilen ögenin bir ad ya da ad öbeği olduğu değişirir türüdür.

Bu **balık** bayat. **Tazesini** (taze olanı) alın.

Elma ister misin? İyi olur. **Birini** alayım.

İkinci örnekte de görüldüğü gibi 'bir' belgisiz adlı elmalardan herhangi birinin yerine kullanılmıştır. Gönderimden ayrı olarak değişirir, belli bir varlığa değil, belli varlıkların oluşturduğu bir sınıfa işaret eder (Dilidüzgün, 2008: 63).

Eyleme Dayalı Değişirir

Değişirilen ögenin eylem olduğu değişirir türüdür.

Hafta sonu **tatile çıkmaya** karar verdi ve **öyle yaptı**.

Bu örnekte "öyle yaptı" sözü "tatile çıktı" eyleminin yerine kullanılarak değişirir oluşturmuştur.

Komşu: Camı sen mi **kırdın**?

Çocuk: Hayır. Ben **yapmadım**.

Yukarıdaki örnekte 'yapmak' eylemi 'kırmak' eylemi ile değişirir ilişkisi içindedir. Burada birinci tümce olmadan ikinci tümce bir anlam kazanamaz.

Tümceye Dayalı Değişirir

Değişirilen ögenin bir tümcecik, tümce veya tümceler grubu olduğu değişirir türüdür. Türkçede tümceye dayalı değişirir, daha çok 'öyle', 'böyle' ve 'şöyle' kelimeleri ile oluşturulabilmektedir (Coşkun, 2005: 75).

Tam o sırada sancağımızda bir megafonun, "İmdat imdat!" diye bağırdığını duyar gibi olduk (81). Zaten birbirimize "Acaba hakikaten duyduk mu? Yoksa bize mi **öyle** geldi?" diye soruyorduk (83).

83. tümcedeki 'öyle' sözcüğü, 81. tümcenin ve 83'teki ilk soru tümcesinin yerini almıştır.

Türkçede değişirir öğeleri, değişirir oluştururken eksiltili anlatım da oluşturabilmektedir.

1.1.3. Eksilti

Eksilti, metin içindeki bir olguyu anlam kaybına yol açmayacak şekilde atarak yinelemedir. Eksiltilen metinsel öge, gönderim gibi metinsel ilişkiler aracılığıyla okur ya da alıcı tarafından metnin anlaşılması sürecinde çıkarımsal olarak tamamlanır. Daha çok konuşma dilinde kullandığımız eksiltili yapılar, 'bir tümceden bir ya da birden çok ögenin silinmesi işlemini belirtir.' Tümceler metnin bağlamı içinde anlamını yitirmemesi için, eksiltili yapıların doğru bir mantıksal ve dilbilgisel çerçeve oluşturmaları gerekmektedir. Eksiltili yapılar, anlatımı daha etkili hale getirmek için tercih edilir. Eksilti metinde 'özne eksikliği, yüklem eksikliği, tamlayan eksikliği, nesne eksikliği ve tümleç eksikliği' şeklinde yer alırlar.

Özne Eksikliği

Turkish Studies

Özne eksiltili ve tamlayan eksiltili kullanımların ortaya çıkmasında eylemlere gelen kişi ekleri etkili olmaktadır. Eylem çekimlerinde belirtilen kişi öznenin ve tamlayanın eksiltilmesine zemin hazırlamaktadır. Eylemlere gelen kişi eklerinin yanı sıra aynı duruma iyelik ekleri de sebep olabilmektedir. Söylem düzlemine çıkarılmayan özne ve tamlayan, böyle eksiltili yapıyla metin çözücüye sunulmakta, böylelikle de metinsel bağlaşıklık sağlanmaktadır. Bu tip eksiltili kullanımlar aynı zamanda metinde eski bilginin tekrarını da önlemektedir (Özkan, 2004: 180-181) Özne eksikliği metinlerde dil ekonomisi adına sıkça başvurulan bir türdür. Burada birkaç örnekle sınırlandıracağımız yapıların, metnin tamamında sıkça kullanıldığı görülecektir.

(O) Ufukları dört gözle kolaçan ediyordu (9).

(Biz) Göz kırpışı kadar kısa bir zaman içinde yelkenleri bağladık (17).

(Hortum) Şimdi kızarıyor, şimdi bozariyor, renk renk hareleniyordu (34).

(İdris) Bombanın fitilini yakarak “Yol ver deniz!” diye bağırarak o felaket topacının içine fırlattı (37).

Nesne eksikliği

Hepimiz tanıyoruz tekirin annesini ama şimdi ara ki (**tekirin annesini**) bulasın (80).

Bombanın fitilini yakarak “Yol ver deniz!” diye bağırarak (**bombayı**) o felaket topacının içine fırlattı (37).

Yüklem eksikliği

-En iyisi ağacı keselim, dedi (65). İnsanlar homurdandılar (66). - Ooo kocaman ağacı (**keselim**) ha? (67). -Yok canım olur mu? Kedinin çıktığı dalı. (**keselim**)(68). -Eee, dal kesilince zavallı kedicik dalla birlikte pat yere...(düşecek)” (69).

Bazen sanki kayık bizim üstümüze (**çıkiyordu**), bazen de biz kayığın üstüne çıkıyorduk (72).

Yukarıdaki örneklerde parantez içinde koyu yazılmış unsurlar metinde geçmeyen eksiltilmiş yapılardır.

Tamlayan eksikliği

Eksiltinin en yoğun olarak görüldüğü öğelerden biri tamlamalardır. Ad ve sıfat tamlamalarında hem tamlayan hem de tamlanan düşürülerek eksiltili anlatım oluşturulabilir.

Onu siftah görüyordum (24). Fakat (**onun**) pek yaman bir şey olduğunu, (**onun**) denizleri gemilerle beraber emip sömürdüğünü ve sonra da (**onun**) göklere çıkarıp savurduğunu işitmişim (25).

Örnekte, altı çizili –DİK’lı yapının tamlayanı durumundaki ‘onun’ adlı söyleyiş kolaylığı sağlamak amacıyla düşürülmüştür.

Oysaki (**bizim**) kurtuluşumuz (**bizim**) yolumuzun hızına bağlı idi (63). O gece (**benim**) annemin (**benim**) çocukluğumda bana söylediği ninniyi tekrar tekrar işittim (94).

Tümleç eksikliği

Baltanın oduna gömüldüğü yerde, tırpanın otlara pırl pırl sokulduğu yerde, küreklerin suyu hışır hışır yardığı yerde her şey bitebilir; (**Baltanın oduna gömüldüğü yerde, tırpanın otlara pırl pırl sokulduğu yerde, küreklerin suyu hışır hışır yardığı yerde**) umut bitemez (25).

Turkish Studies

Örnekte yer alan sıralı tümcede, birinci tümcenin yüklemine yer bakımından tamamlayan tümleç kullanılmışken; ona bağlı ikinci tümcenin de aynı tümlece bağlandığını, ancak bu tümlecin kullanılmadığını görmekteyiz. Bu bağlamda parantez içerisinde ikinci tümcenin tümleci verilmiştir.

Eksilteli yapı gereksiz sözcük kullanımını engellemekle birlikte, okurun zihnini açık tutarak aynı zamanda metinden kopmamasına ve yaratıcı düşünmesine olanak sağlamaktadır.

-En iyisi ağacı keselim, dedi.(65) İnsanlar homurdandılar (66) -Ooo kocaman ağacı (**keselim**) ha? (67) -Yok canım olur mu? Kedinin çıktığı dalı. (**keselim**) (68) -Eee, dal kesilince zavallı kedicik dalla birlikte pat yere...(**düşecek**) (69)

Örnekteki 67 ve 68. tümcelerde yüklem ne olduğunu anlamak için kendinden önceki tümcenin yüklemine bağlı kalınma zorunluluğu vardır. Bu metinden kopmamayı sağlar; diğer tümceleri anlama zorunluluğunu doğurur. 69. tümcenin yüklemi ise tamamen okurun yaratıcılığı ile ilgilidir ve metnin öncesinden bağımsızdır. Okur bunu kendi bakış açısına ve kültürel birikimine paralel olarak tamamlayabilir. Örneğin, Van yöresi Azeri ağzında “düş-” yerine “çırpıl-” ifadesi kullanılmaktadır. O halde 69. tümce bu bağlamda tamamlanabilir. Bu da eksilteli yapının, bağlaşıklık açısından ne derece önemli olduğunu göstermektedir.

1.1.4. Bağıntı Ögeleri

Bağıntı ögeleri, metinde yer alan birden fazla unsuru belirli anlamlar da katacak şekilde birbirine bağlar. Bağıntı ögeleri, bağlayıcılık özelliği sayesinde metnin bir bütün oluşturmasında önemli bir rol üstlenir. Metin içindeki olaylar ve durumlar arasındaki ilişkiler bağlayıcı yapılarla gerçekleştirilebilir. Bağlayıcı alt türü olarak bağlaçlar, metnin küçük ölçekli yapısında ardışık sözcükler arasındaki anlamsal ilişkilerin metnin alıcısı, yani okuyucusu ya da dinleyicisi tarafından açık olarak algılanmasını sağlayan belirginleştirici ögelerdir. Bu rolleriyle ardışık sözcükler arasındaki eklem yerlerini işaret eder ve eklemlenmenin sonucunda ortaya çıkan küçük ölçekli anlam ilişkilerini tanımlarlar (Uzun-Subaşı, 2006: 700). Metindilbilimsel bir anlayışta metin, tümcelerin basit bir sıralanışı değil, tümceler arası ilişkilerle oluşturulmuş bağdaşık bir dilsel yapıdır. Türkçede bu ögeler, tümceler arasında karşıtlık, amaç, sebep, sonuç, katkı, zaman, karşılaştırma, birlik ve almaşım ilişkisi kurmak amacıyla kullanılır.

Karşıtlık

Şak diye Vahide teyze de düşmüş yere, bayılmış (9)... **Oysaki** saksı adamın başına düşmemiş, tam önüne düşmüş, adamcağız korkudan bayılıvermiş, “güm” diye koca saksı önünde patlayınca (10).

Bu hep Hakkı Kaptan'ın cimriliğindendi (62). **Oysaki** kurtuluşumuz yolumuzun hızına bağlı idi (63).

Üzerimize “şarr” diye deniz suları aktı (42). **Fakat** çilemiz bu kadarla dolmuş değildi (43).

Sebep

Evet, boğulmadık (97). **Çünkü** fırtına dindi (98).

Fırtınadan, sağ salim çıktıkları takdirde Allah'a ve evliyaya kurbanlar adayan gemiciler **gerek** kurban alacak paraları olmadığı, **gerek** fırtınayı unuttukları **için** kurban kesmediler (96).

Amaç

Mutlaka bedava veya pek ucuz olduğu **için** amcam da böyle bir şişe oluşturmuştu (6).

Turkish Studies

Fırtınanın sesini yenmek **için** birbirimize avazımız çıktığı kadar bağırarak ben ona, o bana, “Aman rüzgârı ensemblemizden ayırmayalım.” diyorduk (56).

Sonuç

Gece annemin çocukluğumda bana söylediği ninniye tekrar tekrar işittim (94). **Demek ki** denizin o esrarengiz çocukları yanılmıyorlardı (95).

İyi ki şimşek ıslak direktten inerek ıslak güverte yoluyla punya deliklerinden denize inmişti, **yoksa** biz de kayık da kül ve kömür kesilmiş olacaktık (54).

Katkı

Nadire nine bile **önce** şaştı, **sonra** yöresine bakındı (34).

Zaman

Fırtına kopmazdan **epey önce** köpek balıkları derinlere kaçarlar (2).

Şafakleyn rüzgâr büsbütün kesildi, **sonra** batıya döndü (101). **Daha sonra** şimale kaydı, yine kesildi (102).

Birlik

Kendi için yaşayan insan umutsuzluğu, **hem** kendi **hem** başkaları için yaşayan insan umudu önerir (54).

Almaşım

Fırtınadan, sağ salim çıktıkları takdirde Allah’a ve evliyaya kurbanlar adayan gemiciler **gerek** kurban alacak paraları olmadığı, **gerek** fırtınayı unuttukları için kurban kesmediler (96).

Karşılaştırma

-Ah dedi. Haydar amca, şimdi Sütçü İlyas olsaydı çıkar, indirirdi (76) - Olmadığına **göre**, dedi Nazmiye teyze, en iyisi bu kedinin annesini bulalım, buraya getirelim (77).

1.1.5. Örtük anlatım

Örtük anlatım, söylenmek istenenin doğrudan değil de dolaylı olarak anlatılmasıdır. Dilsel çıkarsama (ön varsayıma bağlı çıkarsama), direkt tümcede söylenenden çıkartılabilirken; bağlamsal çıkarım (sezdirime bağlı çıkarsama) daha çok anlatılanla ilgili bağlamdan hareketle tahminde bulunma durumudur.

Denize açıldıktan beş on gün sonra ilk ciddi fırtınayla karşılaştım (1).

Bu tümcede dilsel çıkarsama yoluyla yazar-anlatıcının daha önce fırtınayla karşılaştığını; ancak ufak tefek nitelikte olduğunu çıkarsamaktayız.

Gökten kapkara bir kavis ve o kavisten bir yağmur perdesi sarktı (44). Denize kaynayan beyaz bir çizgi çekti (45). Bu perdenin arkasından keskin mavi kıvılcımların denize sıçradıklarını görüyorduk (46). Yağmur çizgisi üzerimize geliyordu (47).

Bu tümcelerde, bağlamsal çıkarım vasıtasıyla kötü bir şeyler olmakta olduğunu ya da olacağını sezmemekteyiz.

Turkish Studies

1.2. Sözcüksel bağlaşıklık

Sözcüksel bağlaşıklık, metin içinde geçen sözcüklerin aynı, eşanlamlı veya yakın anlamlı sözcüklerle, üstterim-altanlamlılık ilişkisi içeren sözcüklerle ya da aynı kavram alanından sözcükler kullanılarak yinelemesi ile oluşturulur (Dilidüzgün, 2008: 74).

1.2.1. Yineleme

Yinelemeler aynı metinde tekrar edilmiş sözcüklerdir.

Aynı sözcüğün yinelenmesi

Bazı sözcük ve anlatımların aynı sözcüklerle yinelenmesiyle tümceler arası ilişki kurulmaktadır. Yinelemeler önem belirtme, görüşte ısrar etme, isteği teyit etme gibi amaçlarla veya beklenmeyen bir durumla karşılaşma ya da konuşmanın kesilmesinin istenmemesi gibi durumlarda da işlevsel olarak kullanılmaktadırlar (Dilidüzgün, 2008: 75). Bu tür tekrarlar metnin bir bütün oluşturmasına katkı sağlar.

Nerede **insan** varsa orada **umut** vardır (1). **İnsan**ın bulunduğu yerde **umut** bitmez yok olmaz (2). **İnsan**la gelen ilk şeydir **umut**, **insan**la giden ilk şey (3). Bir kent bombalandıysa, taş taş üstünde kalmadıysa, ancak yıkıntılar arasından çocuk **iniltileri** geliyorsa orada **umut** vardır (4). **İniltiler**...

Yukarıdaki örnek tümceleri alıntıladığımız 'Nerede İnsan Varsa Orada Umut Vardır' adlı metinde, 'umut-umutsuzluk' ikilisinin 32 kez aynen tekrarlanması; 'Hazır Olun Fırtına Geliyor' adlı metinde 'deniz' sözcüğünün 12 kez tekrarlanması sözcüksel bağlaşıklıkta yineleme unsurunun önemini ortaya koymaktadır.

'Hortum' sözcüğü de en çok tekrar edilen öğelerin başında gelmektedir. Hortum sözcüğü 22, 26, 29, 30, 31, 40 ve 41. tümcelerde yinelenmiştir:

-Yahu **hortumu** görmüyor musun, diye başıyla sancak tarafımıza işaret etti (22). Kaptan, sanki direk tarafından korunacakmış gibi direğin arkasında duruyor ve yuvalarından uğramış gözlerle **hortuma** bakıyordu (26). Yaşar Reis, kırmızı saplı denizci bıçağını çıkararak sanki onu **hortumun** ta ciğerine saplıyormuş gibi kâğıdı pruva direğine sapladı (29). Fakat **hortum** büyük bir islim hâlinde göklere püskürüyor ve gökle denizi birbirine karıştırıyordu (30). **Hortum** artık beş on kulaç ötemize yavaşmıştı (31). Bombadan hâsıl olan büyük miktarda gaz, **hortumun** içindeki hava boşluğunu doldurdu (40). **Hortum** kırıldı (41).

'Yelken' sözcüğü de metnin farklı tümcelerinde aynen yinelenmiştir.

Hepimiz **yelkenlere** sıçradık(16). Göz kırpışı kadar kısa bir zaman içinde **yelkenleri** bağladık (17). **Yelkenleri** açtık (48). **Yelken** deliklerinden kaçanı da caba (61). **Yelkenler** paralanıp uçtular (86).

Örneklerde görüldüğü gibi yinelenen sözcükler, birbirlerinin devamı olan tümcelerde yer aldığı gibi birbirlerinden oldukça uzak tümceler içinde de bulunabilmektedir.

Halliday (1985: 310)'e göre bir kelimenin metinde farklı morfolojik yapılarda tekrarlanması sözcüksel bağlaşıklığın oluşmasına engel değildir. Örneğin temiz sözcüğü temiz, temizlik, temizlemek, temizleyici gibi farklı şekillerde kullanılsa da metinde sözcüksel bağlaşıklığı oluşturur. Aynı biçimde Beaugrande ve Dressler (1988: 49), sözcüklerin eylemden ada, addan sıfata vb. değiştirilerek de metinlerde yineleme zincirleri oluşturulduğuna ve böylelikle konu sürekliliğinin sağlandığına işaret etmektedirler. Dilidüzgün (2008: 76-77)'e göre "parçalı yineleme

olarak adlandırılan bu terim metin içinde sözcüklerin aynı kökten türemiş farklı sözcük türleriyle yinelenmesi şeklinde tanımlanabilir.”

Yok canım! Hiç sokak **heyecanlı** olur mu, sokağın insanları **heyecanlı**. Ufacık bir olay karşısında hemen **heyecanlanırlar**. **Heyecanlanırlar** ama “Şunu da şöyle yapalım, bunu da böyle yapalım.” derler. **Heyecandan** donup kalmazlar.

Örnekte, ‘heyecan’ sözcüğü hem ad hem de eylem biçiminde aynen tekrarlanmıştır.

Ara sıra yelkenler bir **ürperti** duyuyorlarmış gibi tuhaf tuhaf yapraklanıyorlardı (11). Sabah oldu (12). Ortalıkta insanı **ürpertecek** bir fevkaladelik yoktu (13).

Örnekte, 11. tümcedeki ‘ürperti’ ve 13. tümcedeki ‘ürpertecek’ yapıları, ‘ürpermek’ fiil kökünden türeyen ortak kökenli, farklı yapım eki almış olan sözcüklerdir ve kendi aralarında bağlaşıklık oluşturmaktadırlar. Benzer durum aşağıdaki örnekte de vardır:

İnsanın dünyası bir **bitmemişlikler** dünyasıdır (20). Tamam diyen, kendini **bitirmiştir** (21). **Yıkımlardan** bile umut doğar (39). Eşsiz **yıkıntılardan** (40)...

Aşağıdaki örnekte ise ‘kedi’ sözcüğünün değişik sıfatlarla değişik tümcelerde tekrarlandığını görmekteyiz.

Kovboy atı sandın **minnacık kediyi**, hiç **kedi** kementle yakalanır mı? (41) **Bir kedi** ciğeri göreceksin de inmeyecek ha? (44) -Eee, dal kesilince **zavallı kedicik** dalla birlikte pat yere...(68)

Eşanlamlı ya da yakın anlamlı sözcüklerin kullanımı

Metin içinde akıcılığı sağlamak için sözcüklerin aynı sözcüklerle yinelenmesinin yanı sıra, metin türüne uygun olarak eşanlamlı ve yakın anlamlılarının kullanılması da nitelikli bir metin oluşturmak için gereklidir (Dilidüzgün, 2008: 77).

Nerede yürek çarpıyorsa orada umut **çiçekleniyor** demektir (6). İnsanın var olduğu yerde hiçbir şey **tamam değil** (18). Nerede insan varsa orada **eksiklik** vardır (19). İnsanın dünyası bir **bitmemişlikler** dünyasıdır (20). Güneş doğmayacak mı, çocuklar koşmayacak mı, tohum patlamayacak mı, tomurcuk **yeşermeyecek** mi? (31)

Yukarıdaki örnekte ‘tamam değil’ ifadesiyle ‘eksiklik’ ve ‘bitmemişlik’ sözcükleri, ‘çiçeklenmek’ eylemi ile ‘yeşermek’ eylemi eş anlamlı veya yakın anlamlı sözcüklerdir.

Üstterim-Altanlam ilişkili sözcük kullanımı

Sözcüklerin, üstanlam ya da altanlam ilişkisi içinde oldukları sözcüklerle yinelenmeleriyle de metinlerde konu bütünlüğü sağlanmakta ve metin bağdaşık kılınmaktadır.

Hayat Apartmanı’nın bahçesindeki **dut ağacının** en tepesine çıkmıştı kedi yavrusu (20). -En iyisi **ağacı** keselim, dedi (65).

Birinci tümcede alt terim olan ‘dut ağacı’ sözcüğü ikinci tümcede üst terim olan ‘ağaç’ sözcüğüyle yinelenerek metin içinde, dizimsel eksende bir anlam bütünlüğü sağlanmıştır.

Genel kavramlar kullanma

Genel kavramlar, açık bir sistemin elemanı olan sözcükler ile kapalı bir sistemin elemanı olan dilbilgisel kavramlar arasındaki sınırdaki bağlaşıklık işlevi görürler. Bu genel kavramlar insan, kişi, erkek, kadın, adam, çocuk, kız vb. insanoğlu ya da yaratık, nesne, iş alanı, olay, konu, eylem (hareket), yer, soru ve düşünce gibi sözcüklerle sınıflandırılabilir (Halliday ve Hasan, 1976: 274) .

Denizler çok kere **İdris**'in ayaklarını güverteden kesti (65). **Adam** elleriyle dümene takılakalıyordu (66). **O hal**, ara sıra bana da vaki oluyordu ya (67).

Yukarıdaki 65. tümcede 'İdris' özel adı, 66. tümcedeki 'adam' genel kavramıyla yinelenirken; aynı tümcelerdeki 'ayakların güverteden kesilmesi' ve 'elleriyle dümene takılı kalma' durumu 'o hal' genel kavramıyla karşılanmıştır.

1.2.2. Eşdizimsel Örüntüleme

Metinde konu bütünlüğünü sağlayan diğer bir yol da, 'eşdizimsel örüntüleme' olarak tanımlanan ve aynı bağlamda aynı kavram alanından sözcükleri kullanarak bağlantılar yapmaktır. Örneğin; gülme ... fıkra, jilet keskin, bahçe kazmak, hastalık ... hasta doktor, arı bal..... kovan, güneş ışığı bulut gibi aynı bağlam içinde kullanılan sözcük zincirleri birbirini izleyen tümceler arasında bağlaşıklık gücünü arttırarak metnin küçük ölçekli yapısında bir anlam zinciri oluşturabilmektedirler (Dilidüzgün, 2008: 77). Başka bir deyişle, eşdizimlilik, aynı kavram alanından kelimelerin birlikte kullanılmasına dayanır. Eşdizimsel örüntüleme taşıyan sözcükler, bir anlamda, bireylerin zihinlerinde olaylar, durumlar, yerler, kişiler ve nesnelere için oluşturdukları şemalara yönelik göstergeler durumundadır.

İnsan sürecektir, bastığı toprak var oldukça (23). Makine seslerinin yükseldiği yerde umut nasıl bitirmiş? (24) Baltanın oduna gömüldüğü yerde, tırpanın otlara pırl pırl sokulduğu yerde, küreklerin suyu hışır hışır yardığı yerde her şey bitebilir; umut bitemez (25).

23. tümcede 'sürmek' eylemiyle 'var olmak' eylemi aynı kavram alanından eylemlerdir: insanın yaşamını sürdürebilmesinin koşulu, bastığı toprağın var olmasıdır. Aynı biçimde 'makine seslerinin yükseldiği yerde', 'baltanın oduna gömüldüğü yerde', 'tırpanın otlara pırl pırl sokulduğu yerde' söz öbeklerinin ortak paydası insandır ve insanın olduğu yerde umut bitmeyecektir.

Yaşar Reis, **kırmızı saplı denizci bıçağını** çıkararak sanki onu hortumun ta ciğerine saplıyormuş gibi kâğıdı pruva direğine **sapladı** (29). Lostromo Yaşar Reis'in iddiası sökmeyince tayfadan İdris –yirmi beşlik bir delikanlı idi- eline üç okkalık bir kavun kadar kocaman bir **bombayı** alarak pruvaya doğru koştu, bastonun ucunda dimdik durdu (36). **Bombanın fitilini yakarak** "Yol ver deniz!" diye bağırarak o **felaket topacının** içine fırlattı (37). Bomba, kayığı sarsan bir gürültüyle **patladı** (38).

Yukarıdaki örnekte koyu şekilde yazılan kelimeler metin içerisinde 'savaşı' çağrıştıran sözcüklerin bir arada kullanıldığını göstermekte ve eşdizimsel örüntüleme düzeneği içerisinde bağlaşıklık oluşturmaktadırlar.

Metinde sözcüksel bağlaşıklığın irdelenmesi ve değerlendirilmesi ile metnin anahtar sözcükleri belirlenebilir ve böylece okur metnin konusu, alt konuları ve içeriğini ortaya çıkarmak açısından ipuçları bulabilir. Bu tip bir çözümlemeyle belirlenen metinde kullanılan kavramlar ve kavram alanını genişleten diğer sözcükler ve sıklık oranları metin türüne özgü veriler de sağlayacak, ayrıca yazarın biçemi konusunda da örnek oluşturacaklardır (Dilidüzgün, 2008: 74).

2. Sözcük ve sözcük öbeklerinden hareketle motiften izleğe: büyük ölçekli yapı çözümlenmeleri ve bağlaşıklık

Söylemdeki dolayısıyla metinlerdeki büyük ölçekli yapılar, üretilen ve algılanan metnin anlamını düzenleyen anlamsal nesnelere. Söylemin tutarlı olması için, hem tümceler arası anlam

ilişkilerinin oluşturduğu çizgisel tutarlılık hem de metni oluşturan önermelerin makro kurallar uygulanarak genel anlam kümelerine indirgenmesini sağlayan büyük ölçekli yapı ile açıklanabilen genel tutarlılık sağlanmış olmalıdır. Büyük ölçekli yapı metni bir bütün olarak alan, metnin genel anlamını yansıtan ve içeriğini oluşturan bir yapı olarak değerlendirilebilir. Büyük ölçekli yapılarda ana konu veya izlek en temel yapıdır ve bir metnin ana konusu ve bu konuyu açan yan konuların çıkarılması metnin anlaşılması için zorunludur. *Bağdaşıklık*, metnin tamamını oluşturan anlatımda bulunması gereken ilişki ve örüntüdür. Metni oluşturan kelime, cümle ve paragraflar arasındaki konu ve ana düşünceye ilişkin oluşturulan anlatım planının anlamsal bütünlüğü olarak da tanımlanır. Metnin büyük yapısını (macro structure) oluşturur. Bir metnin bağdaşık olması, her yeni bilginin öncekilerle ilintili, bağıntılı olması ve önceki bilgilere katkı yapması ile gerçekleşir. Bağdaşıklık, kendisini yalnızca metnin yüzeyinde somut bir biçimde gösterirken, bağdaşıklık olgusu soyut anlam düzeyinde incelenir. Bu nedenle, bağdaşıklık ilk bakışta metnin yüzeyinden algılanamaz, belli bir yorum süreci gerektirir. Bu yorumu yapacak kişinin karmaşık bir belirtiler ağına dayanarak, sahip olduğu dilsel, söylemsel ve ansiklopedik bilgiler bütünlüğünü harekete geçirmesi gerekmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde ‘Hazır Olun Fırtına Geliyor’ ‘Nerede İnsan Varsa Orada Umud Vardır’ ve ‘Kedi Ağaca Çıktı’ adlı metinler büyük ölçekli yapı bağlamında ele alınacak, kullanılan dilsel-dilbilgisel ve metisel öğelerden yararlanılarak metinlerin motif ve izleklerine yani anlamsal büyük yapılarına ulaşılmaya çalışılacaktır.

2.1. Hazır Olun Fırtına Geliyor

‘Hazır Olun Fırtına Geliyor’ metnini giriş (1-15. tümce), gelişme (15-89. tümce) ve sonuç (89-102. tümce) bölümlerine ayırmak mümkündür. İç ve dış odaklı bakış açısının hâkim olduğu bu metin fırtına öncesi belirtileri betimlemekle başlar. Özellikle metnin başlığı ve ilk tümcelerde geçen ‘fırtına’ sözcüğüyle yazar, metnin içeriği ile ilgili ipuçları vermektedir. Metnin giriş bölümünde, metnin tamamında işlenecek olan en önemli izleklerden üç tanesinin hissettirildiği söylenebilir. Bunlardan birincisi; metnin başlığı ve ilk iki tümcesiyle okuyucuya sunulan ‘fırtına izleği’, ikincisi; “barometre, köpek balıkları, ufuk, engin, yelken” gibi sözcüklerle okuyucuya sunulan ‘deniz izleği’, üçüncüsü; “esinti, ürperti, tuhaf tuhaf, insanı ürpertecek fevkaladelik” gibi sözcük ve sözcük öbekleriyle okuyucuya sunulan ‘korku’ izleğidir. Bu bağlamda metin boyunca ‘deniz’ sözcüğü 14 kez, ‘fırtına’ ve ‘hortum’ sözcükleri ise yedişer kez yinelenmiştir. Söz konusu izleklere paralel olarak metinde ‘hortum’, ‘gemi’, ‘denizci’, ‘savaş’ ‘inanç’, ‘adak’, ‘geçim sıkıntısı’ motifleri de dikkat çekmektedir. Bunlardan hortum motifi, gerek metnin bütünü içindeki yeri gerekse kendine bağımlı diğer motifler göz önünde bulundurulduğunda bağımsız bir izlek olarak da düşünülebilir.

Metnin başlangıcında, Akdenizlilerin yaşantıları hakkında bilgi verilirken ‘İlkel barometre’nin oluşumu anlatılmıştır. İlkel barometrenin gemiciler tarafından tercih edilmesinin “mutlaka bedava ya da pek ucuz oluşuna (6)” bağlanması örtük olarak gemicilerin maddi durumunun çok iyi olmadığına ve geminin donanımının yetersiz olduğuna dikkat çekmektedir. Bununla birlikte metnin farklı yerlerinde de balıkçıların geçim sıkıntısı yaşadıkları ve kaygın donanımının çok iyi olmadığı vurgulanmıştır: “yelkenlerin çalımı fena idi (59). Rüzgâr tutamıyor, çoğunu boşu boşuna akıtıyordu (60). Yelken deliklerinden kaçanı da cabaydı (61). Bu hep hakkın kaptanın cimriliğindendi (62).” Metnin sonuna doğru, gemicilerin, fırtınadan kurtulduktan sonra adadıkları kurbanları kesmemelerinin bir nedeninin de “alacakları paranın olmaması (96)”na bağlanması, yine gemicilerin yaşamlarını idame ettirecek geçimlerinin olmadığını göstermektedir.

Metnin giriş bölümünde bazı bilgiler ve ipuçları verildikten sonra, gelişme bölümüyle birlikte aksiyonun başladığını gösteren “bütün yelkenler mayna! (15)” ifadesi, okuru metnin içerisine sokmaktadır. Kurgudaki ivme “haykır-, sıçra-, bağla-, bağır-” vb. kılış fiilleriyle

desteklenmiştir. “Kaptan durmadan bağıyordu (19). Ben yakındım ortada korkacak bir şey göremeyince...(20)” tümcelerinde örtük olarak kötü bir şeyler olduğu; ancak yazar-anlatıcının fırtınanın geleceğinin farkında olmadığı sezdirilmiştir. Zaten, “denize açıldıktan beş on gün sonra **ilk ciddi fırtınayla** karşılaştım (1)” tümcesinden, yazar-anlatıcının daha önce sıradan fırtınalarla karşılaştığını çıkarsamaktayız.

Metinde ana izlek olan ‘korku’ izleğine ulaşmada ‘hortum’ motifi önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Hortumun balıkçılar üzerindeki korkutucu etkisini “yuvalarından uğramış göz (26)” ifadesi açık biçimde göstermektedir. Hortumun saçtığı korku üç boyutta karşımıza çıkmaktadır: Birinci boyutu, hortuma girmeden önce yelkenlerin mayna edilmesi, yani hortumdan önceki korku; ikinci boyutu, hortumun görülmesiyle “enseden sanki soğuk suların dökülmesi, bel kemiğinin titremesi (23)” biçiminde ortaya çıkan korku; üçüncü boyutu ise, hortuma girdikten sonra ortaya çıkan ürkütücü manzara ve hortumun tasviri:

“Kalınlığının iki üç yüz yaşında bir çınar kadar olması (32), bütün takım taklavatıyla güverteyi, hatta takımıyla koca kayığı bile havaya kaldıracabilecek kadar etkili olması (33), kızarması, bozarması, renk renk harenlenmesi (34), göklerde yangın varmışçasına denizi göklere çekerek söndürmeğe çalışması (35)” hortumun ürperticiliğini vurgulamak için kullanılmış önemli ifadelerdir. Hortum betimlenirken art gönderim ve yinelemelerden yararlanılmıştır. 22. tümcede geçen ‘hortum’ sözcüğüne, 24. tümcede geçen ‘onu’ adılı ve 25. tümcede “olduğunu, sömürdüğünü, savurduğunu” yapılarındaki 3. tekil iyelik eki ile gönderimde bulunulmuştur. 26, 29, 30 ve 31. tümcelerde yinelenen ‘hortum’ sözcüğü 32, 33, 34 ve 35. tümcelerde anlatılanın ‘hortum’ olduğunu göstermektedir. Kısacası, art gönderim ve yinelemelerle birbirine bağlanan bu bütün bizi ‘hortum’ motifine ulaştırmaktadır.

‘Hortum’ motifi ile ilintili olarak incelenmesi gereken bir motif de ‘gök-deniz’ ikilisidir. Denizciler için gök-deniz umuttur, yaşam kaynağıdır. Onlar için kara yoktur. Geçimlerini denizden sağlarlar. Fakat hortumun ortaya çıkmasıyla gök ve deniz denizciler için artık umutsuzluğun ve felaketin ta kendisi olmuştur. “Gökten inen kapkara bir kavis (45), keskin mavi kıvılcımların sıçradığı deniz (46), denizin yüzüne karanlığın çökmesi (51), denizin o korkunç yapayalnızlığı (88)” ifadeleri, gemiciler için yaşam kaynağı olan ve umudu çağrıştıran denizin artık onlar için en büyük tehlikeye dönüştüğünü ve onları umutsuzluğa sürüklediğini göstermektedir.

Hortum motifine bağlı olarak ortaya çıkan ikinci bir motif de ‘inanç’ motifidir. Gemicilerin inancına ilişkin ilk bilgiler, “kaptanın hortumu fark edince bir kağıdın üzerine Salâtentuncina duasını yazması (27) ve öteki tayfaların onun etrafına toplanıp tekbir getirmesi (28), sonra kaptanın kağıdı pruva direğine saplaması (29)” ile karşımıza çıkmaktadır. Fakat metnin sonunda “O fırtınadan sağ salim çıktıkları takdirde Allah’a ve evliyaya kurbanlar adayan gemiciler gerek kurban alacak paraları olmadığı gerek fırtınayı unuttukları için kurban kesmediler (96)” ifadesiyle gemicilerin fırtınadan kurtulmak için adak adadıklarını da öğreniyoruz. Bu bağlamda ‘inanç’ motifinin alt motifi olan ‘adak’ motifi iki bakış açısı ile sunulmaktadır. Bunlardan birincisi örtük olarak adağı yerine getirecek kadar paranın olmayışı, maddi yetersizlik; ikincisi ise tehlike anında kurtuluş adına adağa ve duaya sığınılması, ancak tehlike geçtikten sonra hepsinin unutulmasıdır. İki bakış açısının var olduğunu gösteren en önemli bağdaşıklık unsuru kullanılan bağlantı ögesidir: “O fırtınadan sağ salim çıktıkları takdirde Allah’a ve evliyaya kurbanlar adayan gemiciler **gerek** kurban alacak paraları olmadığı **gerek** fırtınayı unuttukları için kurban kesmediler (96). Fırtına anında gemicilerin adak adadığını yine 96. tümceden çıkarsamaktayız.

‘Hortum’ ve ‘İnanç’ motifleriyle ilinti olarak ele alınması gereken motiflerden birisi de ‘silah/savaş’ motifidir. Duanın direğe sapanmasıyla cesaretlenen kaptan (29) hortumla mücadeleye başlar. Bu durumu ifade eden “kırmızı saplı bıçağını hortumun ta ciğerine saplamak (29), üç

Turkish Studies

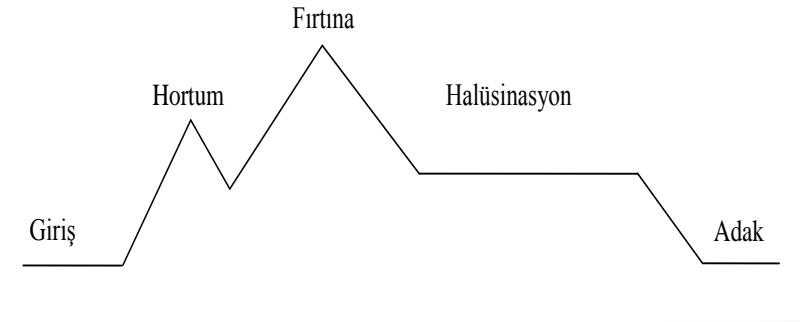
okkalık kavun kadar kocaman bir bomba (36), bombanın fitilini yakarak, yol ver deniz! diye bağırarak, felaket topacının içine fırlatmak (37), bombanın kayığı sarsan bir gürültüyle patlaması (38), ege adalarının aslan gibi kükreyerek gürlmesi (39)” tümceleri ile hortumla yapılan mücadele adeta bir savaşa benzetilmiştir.

Nihayet “hortum kırılmış”, çetin mücadeleden galip çıkmıştır, ancak metnin heyecanı devam etmektedir. “Fakat çilemiz bu kadarla dolmuş değildi (43)” tümcesindeki ‘fakat’ bağlacıyla yazar, gelişmenin ilk bölümüne gönderimde bulunarak denizcilerin denizle olan mücadelesinin henüz bitmediğine dikkat çeker ve eylemin ikinci aşamasına geçer.

“Gökten inen kapkara kavis, yağmur perdesi, denize kaynayan beyaz çizgi, keskin mavi kıvılcımlar, karanlık şimşek, ateş parçası (44-47)” gibi felaketi çağrıştıran sözcüklerin ardarda sıralanmasıyla yazar adeta okuru hortum macerasından çıkartıp daha büyük bir felaketin içerisine sürüklemiş ve örtük olarak kötü bir şeyler olduğunu okura sezdirmiştir. Yazar bunu yaparken çeşitli benzetmelere baş vurarak sözcüklerin gücünden yararlanmakta, aynı zamanda metnin tonuna katkı sağlayacak şekilde renklerin çağrışımını ön plana çıkartmaktadır. Bu bağlamda ‘kara-beyaz’ zıtlığı ele alınmıştır. ‘Kapkara kavis’ sıfat öbeğinde ‘kara’ sıfatı pekiştirilerek ‘kara’nın kötü olma özelliği şiddetlendirilmiştir. ‘Karanlık-kül ve kömür olma’ ikilisinin birbirini çağrıştıracı olma özelliğinden faydalanılmıştır. Ayrıca ‘mavi’ özgürlüğün, esenliğin; ‘yeşil’ iyiliğin, güzelliğin ifadesi iken oluşturdukları öbeklerle (keskin mavi kıvılcım (46)/yeşil bir ateş şeridi (52)) olumsuzluğun birer göstergesi olmuşlardır.

Okur, metin türü açısından anı türüne örnek oluşturan bu metinde, türün özelliklerine pek uygun olmayan, ancak kullanılması muhtemel olabilecek kurgusal bir yapıyla karşı karşıya getirilmiştir. Bu noktada daha çok halüsinasyona dikkat çekilmiştir. 81. tümcede yer alan “imdat imdat!” ünlem öbeğinin duyulmakla duyulmamak arasında olması, gaipten seslerin işitilmesi ve o sesin o büyük tehlike anında ne zaman işitildiğini anımsayamamaları, yazar-anlatıcının da yaşadığı tehlike anında annesinin kendisine söylediği ninniyi işitir gibi olması, tamamen bir hayal ürünüdür ve halüsinasyona işaret etmektedir. Tüm bu ruh halleri genel olarak “hafızanın fırtınada oynadığı esrarengiz oyunlar (89)” söz öbeğiyle en güzel tanımını bulmuştur. ‘Esrarengiz’ sözcüğü sadece ‘oyun’ kelimesini nitelemekle kalmamış aynı zamanda ‘denizin o esrarengiz çocukları’ söz öbeğinde de gemiciler için kullanılmıştır. Çünkü “denizin o esrarengiz çocukları (95)” öbeği 89. tümcede kullanılan ‘gemiciler’ sözcüğüne gönderimde bulunmaktadır.

Metnin son paragrafı, ayrıca dini inanç motifi çerçevesinde gelişen, ‘fırtınadan sağ çıkılması halinde Allah’a ve evliyalara kurban adama’ dönüşümünün yer aldığı, ancak denizcilerin fakir olduklarının ve insanların sıkıntılı ve zor anlarda Allah’a daha fazla yaklaştıklarının, başlarından geçen kötü olayları zaman ile unuttuklarının, sezdirildiği bir paragraftır. Son olarak metnin inişli çıkışlı bir tonunun olduğunu, olayların bir durulup bir ivme kazandığını söyleyebiliriz. Bu durum, bir grafikte aşağıdaki gibi görselleştirilebilir:

Turkish Studies

Eylem grafiği

2.2. Nerede İnsan Varsa, Orada Umut Vardır

Afşar Timuçin'in 'Nerede İnsan Varsa Orada Umut Vardır' adlı denemesi, metnin en büyük önermesi olan ve temel izleği de oluşturan 'Nerede insan varsa orada umut vardır' başlığının yinelenmesiyle başlamaktadır. İkinci ve üçüncü tümceler de temel izleğin devamı niteliğindedir: 'İnsanın bulunduğu yerde umut bitmez, yok olmaz (2). İnsanla gelen ilk şeydir umut, insanla giden ilk şey (3).' İnsanla umut arasındaki sıkı ilişkinin irdelendiği birinci paragrafta, 'bütün olumsuzlukların geçici olduğu', 'insan yüreğinin çarptığı her yerde umudun hep var olacağı', 'umut' izleği etrafında şekillenen tümcelerle anlatılmış, 'umut' sözcüğü, 'umudun çiçeklenmesi', 'umudun yeşermesi' gibi kavramlarla yinelenerek konu sürekliliği sağlanmıştır. Ayrıca, 'umut, insan, tasarı, çaba, yapıcı, eller, işlemek' gibi aynı kavram alanından kullanılan sözcüklerle tema doğrultusunda eşdizimsel bir örüntü oluşturulmuştur. Yinelemeler ve eşdizimlilik küçük ölçekli yapı çözümlemesinde sözcüksel bağlaşıklığı oluşturur. Şenöz (2005: 63)'e göre tümceler arası bağları kurarak metnin anlaşılmasını sağlayan yinelemeler, metindeki bağlaşıklığı sağlayan en önemli ögeler arasındadır. Metnin temel izleği 'insan-umut' çerçevesinde geliştiği için, birinci paragrafta 'umut' sözcüğü 9 kez, insan sözcüğü de 6 kez tekrar edilmiştir.

İlk paragrafta, dilbilgisel bağlaşıklığın şartlarından olan, çeşitli gönderim ögelerini görmek mümkündür. İlk tümcedeki 'nerede' ve 'orada' zamirleri, ikinci tümcedeki 'yerde' sözcüğüyle bir ön gönderim ilişkisi kurmaktadır. Aynı şekilde, 'İnsanla gelen ilk şeydir umut, insanla giden ilk şey (3)' tümcesinde de 'şey' belgisiz zamiri kendinden sonra yer alan 'umut' sözcüğünün ön gönderimidir. 'Bir kent bombalandıysa, taş taş üstünde kalmadıysa ancak yıkıntılar arasından çocuk iniltileri geliyorsa orada umut vardır. (4)' tümcesinde, 'orada' gösterme zamiri de 'kent' sözcüğünün art gönderimi durumundadır. Öte yandan 'nerede, orada, yerde' sözcükleri de aynı kavram alanından olan yinelenmiş sözcüklerdir.

İkinci paragraf metnin bir diğer izleği olan 'Nerede umut varsa orada insan vardır.' konu tümcesiyle başlamaktadır. 'Nerede insan varsa orada umut vardır', 'Umutsuzluğun olduğu yerde insan yoktur.', 'Nerede umut varsa orada insan vardır.' gibi anlamca yakın şart tümcelerinin farklı söyleniş biçimleri, 'umut/umutsuzluk, umutlular/umutsuzlar, tamam/eksik, bitmişlik/eksiklik, kendi için yaşayan/başkaları için yaşayan' şeklindeki zıtlıklar, metnin genelinde anlatımı etkili ve sürükleyici hale getiren kullanım biçimleri olarak dikkat çekmektedir. İnsanın olduğu yerde hiçbir şeyin tamam olmayacağı, eksikliklerin her zaman var olacağını anlatıldığı bu paragrafta, umutsuzluk 'ölüme' benzetilirken umutsuzlarında 'dünyaya mikrop saçtığı' vurgulanmaktadır. Birinci paragrafta insanla umut arasındaki bağıntı ele alınırken bu paragrafta ise umutla insan arasındaki bağıntı ele alınmakta, umutsuzluğun ve umutsuzların olumsuz etkisine değinilmektedir. Paragrafın sonunda, dünya döndükçe, yeryüzünde yaşam var oldukça insanın eylemine bağlı olarak umudun süreceği örtük olarak okuyucuya sezdirilmektedir.

Zıtlıkların hakim olduğu ikinci paragrafta, 'Güneş doğmayacak mı, çocuklar konuşmayacak mı, tohum patlamayacak mı, tomurcuk yeşermeyecek mi? (31)' bağımsız sıralı tümcesinde, yüklemelerin, fiil kökü + olumsuzluk eki + gelecek zaman eki + 3. tekil şahıs (Ø) + -mı soru eki şeklindeki sıralanışları ile bir koşutluk gösterdikleri görülmektedir. Ayrıca, farklı eylem zamanlarında, olumlu ve olumsuz kullanılmış olarak, 'tamam olmak' ifadesi 6 kere, 'bitmek' sözcüğü, olumlu olumsuz kullanımları ve aynı kökten türemiş farklı biçimleri ile 10 kere tekrar edilmiştir.

3. paragraf 'umutsuzluk' sözcüğünün yinelenmesiyle belirginleşir. Yazar bu paragrafta, insanla umut arasındaki koşutluk ilişkisini karşıt ve eş anlamlı sözcüklerden yararlanarak sürdürür. 'İnsanın olduğu yerde bitimler yoktur (36). İnsanın olduğu yerde değişmeler vardır (37).

Turkish Studies

Değişmelerden umut doğar (38).’ tümceleri, bir önceki paragraftaki ‘İnsanın var olduğu yerde hiçbir şey tamam değil (18). Nerede insan varsa orada eksiklik vardır (19). İnsanın dünyası bir bitmemişlikler dünyasıdır (20).’ tümcelerine yanıt gibidir. Aynı paragrafta yazar, ‘Düşmandan daha büyük düşmandır umutsuzluk (42).’ tümcesiyle umutsuzluğun getireceği olumsuzlukları 43, 44, 45 ve 46. tümcelerde benzer biçimde yineleyerek örneklendirir. Paragrafın sonunda, metnin bir başka izleği olarak kabul edilebilecek ‘Umutsuzluğun olduğu yerde insan yoktur artık (48).’ tümcesiyle de insanla umut arasındaki koşutluğa bir kez daha dikkat çeker.

‘Umutsuzlar yok olup gitmeye mahkûmdurlar’ konu tümcesi ile başlayan 4. paragraf, umutlu/umutsuz insan betimlemelerinin yine benzetme yoluyla yapıldığı, umutlu insanların övüldüğü bir paragraftır. Bu paragrafta umutsuzlar, ‘yok olup giden çöplere’ benzetilirken umutlular ‘çağımızın adlı adsız kahramanları, önderleri’ olarak tanıtılmıştır: Onlardır çağımızın adlı adsız kahramanları, onlardır çağımızın duyulmuş duyulmamış kahramanları, onlardır çağımızın duyulmuş duyulmamış önderleri (52).

Birbirine virgüllerle bağlanmış olan 52. sıralı tümcede de, isim fiil (geniş zaman) + isim + tamlanan eki + olumlu/olumsuz sıfat + isim + tamlayan eki biçiminde dizilmiş tümceler de koşutluk örneği göstermektedir. Öte yandan, 52. tümcedeki ‘onlardır’ zamirleri kendilerinden sonra gelen, ‘adlı adsız kahramanlar’, ‘duyulmuş duyulmamış kahramanlar’ ve ‘duyulmuş duyulmamış önderler’ sözcük öbeklerinin ön gönderimleridir.

‘Kendi için yaşayan insan umutsuzluğu, hem kendi hem başkaları için yaşayan insan umudu önerir (54). Umutsuzluğu pazarlayanlar gerçek umutsuzlar değil, umutsuzluktan çıkarı olanlardır (55).’ saptamasıyla başlayan son paragrafta, ‘umut’ sözcüğü, ‘vişnelerin kırmızısına, sayılmakla bitmeyen incir çekirdeklerine, pencereden giren gün ışığına, kelebeğin kanadına konan yağmur damlasına, karların akşamlarda yarattığı koyu mavi aydınlıklara, çocukların yüzüne konan sevinç gülüşlerine, yoksul bir bahçenin pembeliğine dökülen gölgelere ve çocukların sularda bulduğu dipdiri gidişlere’ benzetilerek betimlenir. Bu son tümce metin türüne uygun bir sonuç tümcesidir. Ayrıca bu paragraftaki ‘Umutsuzluğu pazarlayanlar, gerçek umutsuzlar değil, umutsuzluktan çıkarı olanlardır.’ önermesi metnin, bilgilendirme ve belli bir tutum ve düşünce gelişimi sağlama amacı taşıyan işleviyle birebir örtüşmektedir.

Son paragrafta, 55. tümcedeki ‘umutsuzluğu pazarlayanlar’ sözcük öbeğine 56. tümcedeki ‘onlar’ zamiri ile art gönderimde bulunulmuştur. ‘Pazarlama’, ‘çıkarmak’, ‘bencillik’, ‘açgözlülük’, ‘korku’, ‘bitmek’ sözcükleri aynı bağlamda kullanılarak eş dizimsel bir örüntü oluşturulmuştur.

Metinde sözcüksel bağlaşıklığın esasını oluşturan yineleme örneklerine fazlaca yer verilmiştir. 64 tümceden oluşan bu metinde, ‘umut’ sözcüğü 18 kez, aynı sözcükten türemiş olan ‘umutsuzluk, umutsuzlar ve umutlular’ sözcükleri de 17 kez tekrarlanmıştır. İnsana özgü bir duygu olan ‘umut’ sözcüğünün bu kadar çok kullanımı ‘insan’ sözcüğünün de 21 kez kullanılmasını gerekli hale getirmiştir. Zira ‘insan’ varsa ‘umut’ da vardır.

Metinde devrik tümce yapısına sahip birçok tümce mevcuttur. 3, 8, 32, 33, 34, 42, 48, 49, 52, 56, 57, 63, 64. tümceler devrik tümcelerdir. Devrik tümce yapısının farklı işlev özellikleri vardır. Devrik tümce etkili bir anlatım sağlar, yargıyı vurgulayarak duygu değerini artırır ve üslup zenginliği oluşturur. Dilidüzgün (2008: 72)’e göre devrik tümceler, yerinde kullanıldıklarında kurallı tümcelerden daha derin, daha etkin duygular taşıyabilmektedirler.

Metinlerde kullanılan bağıntı ögeleri ile metin içindeki olaylar ve durumlar arasındaki ilişkiler gerçekleştirilir. Metindeki sözcük öbekleri, tümce, paragraf ya da metnin bölümlerini oluşturan tümce gruplarındaki farklı yargıları birbirine dilsel olarak bağlarken aynı zamanda tutarlılık ilişkisini gerçekleştirerek anlam oluşumunu sağlar. Bağıntı ögelerinin azlığıyla dikkat

Turkish Studies

çeken bu metinde, tümceler arasındaki ilişkiler ya sürekli olarak tekrarlanan sözcükler yardımıyla ya da bir önceki tümcede geçen yeni bir sözcüğün bir sonraki tümcede aynısının ya da yakın anlamlısının kullanımıyla veya bir üst terim-alt terim şeklinde yinelenerek ya da bir gönderim, değiştirim ögesiyle yinelenerek gerçekleştirilmiştir. Örneğin birinci paragraftaki 13 tümcenin 9'unda umut sözcüğü mevcuttur. 4. tümcede kullanılan 'çocuk' terimi 3. tümcedeki insan terimiyle üst terim-alt terim ilişkisi içindedir. 9. tümce, 'Yalanlar, yanlışlar, oyunlar, düzenler geçicidir.' şeklinde bir önceki tümceden herhangi bir sözcük içermeyen tümcedir; ancak bir sonraki tümcede 'zaman gider' ifadesi 'geçicidir' ifadesinin tekrarı niteliğindedir. Bu iki tümce arasındaki bağ bu yolla gerçekleştirilmiştir.

Denemeler, tek bir konuyu rahat ve akıcı bir biçimde ele alan, çoğu zaman yazarının kişisel bakış açısını ve deneyimini aktaran, orta uzunluktaki edebi metinlerdir. Deneme türüne örnek oluşturan bu metnin en büyük ölçekli önermesi olan başlığının metnin türüne uygun olduğunu ve metnin temel izleğini ortaya koyduğunu söyleyebiliriz. Her paragrafta temel izleği doğrulayan alt izlekler, aynı zamanda konunun değiştiğini gösteren konu değişimi belirleyicilerdir. Bu durumu en iyi bu metin örneklemiştir. Sonuç olarak, yazarın sıklıkla kullandığı, anlatımı daha vurgulu, tonlu ve dokunaklı kılan devrik tümce yapıları, eksilteli yapılar, çeşitli benzetmeler, sade, yalın anlatımı bu metinde biçimiyle ilgili ilk göze çarpan unsurlardır.

2.3. Kedi Ağaca Çıktı

'Mizah' temasının işlendiği 'Kedi Ağaca Çıktı'nın ilk tümcesi olan 'Bizim sokak denli heyecanlı bir sokak yoktur.' adeta metni özetlemekte ve temel izleği ortaya koymaktadır. 2. ve 3. tümceler, 1. tümcenin açıklaması ve devamı niteliğindedir: Anlatıcı-yazar sokak sakinlerinin çok heyecanlı insanlar olduklarını betimlerken, heyecanlandıkları olaylar karşısında donup kalmadıklarını, kendilerince birtakım çözüm arayışlarına gittiklerini ifade eder. Metinde 'kedi' sözcüğü, 'pisi' ve 'tekir' yinelemeleriyle 28 kez tekrar edilirken 'sokağın sakinleri' farklı biçimde 71 kez tekrar edilmiştir. Bu durum metnin asıl konusunun 'sokağın insanları' olduğunu göstermektedir. Metnin giriş kısmında 6 kez tekrarlanan 'heyecanlı' ifadesi mahalle sakinlerinin genel özelliğine işaret ederken, onların 'basit olayları abartma' özelliğine de gönderimde bulunmaktadır. Yazarın betimleme yaparken kullandığı; 'ben diyeyim otuz siz deyin kırk kişi, on dakika mı yirmi dakika mı, belki yirmi kez, belki yarım kilodan fazla, 20 tas su, yirmi taster da fazla su' ifadeleri metinde örtük olarak işlenen 'abartı' temasını desteklemektedir.

Metinde, mahalle sakinlerinin heyecanını dile getirmek için sokakta yaşanan 3 farklı olay anlatılmaktadır. Bunlardan ilk ikisi mahalle sakinlerinin heyecanını ve merakını ortaya koymak için konuya giriş niteliğindedir. Metne adını veren 'kedinin ağaca çıkması' ise detaylı olarak işlenen üçüncü olaydır. Birinci olayda, konu değişimi belirleyicisi olarak değerlendirilen yeni katılımcı Vahide teyzenin rüzgârdan saksısı yere düşer. Mahalleli Vahide teyze saksının bir adamın başına düştüğünü ve adamın öldüğünü söyler. Oysa adam sadece bayılmıştır. Haberi alan Vahide teyze de korkudan bayılmıştır. 'İki ay önce' zarfı ve yeni katılımcı 'gezgin manav' ile ikinci konuya geçilmiştir. Gezgin manavın kabak lastiğinin patlamasını tüp patlaması olarak yorumlayan mahalle sakinlerinin hemen itfaiyeyi çağırması, sokak sakinlerinin olayları nasıl abarttıklarının ve nasıl telaşla hareket ettiklerinin ikinci örneği olarak sunulmuştur.

'Dünkü olaya bakın!(18)' şeklinde bir ünlem tümcesiyle konu değişiminin sağlandığı ve daha sonra 'Ufacık bir kedi ağacın tepesine çıkınca bizim sokak ne yapar? (19)' şeklinde devam eden bir soru tümcesi ile üçüncü ve asıl olaya geçilir. Fakat soru tümcesinden sonra metnin 11 satırlık bölümü okuma metninden çıkartılmıştır. Boş bırakılan yerin öğrenciler tarafından tahmin edilmesi ve doldurulması istenmiştir. Benzer biçimde öykünün sonu da boş bırakılmıştır. Kedinin ağaçtan inip inmediği, eğer indiyse nasıl indiği ya da indirildiği okuyucu için meçhuldür. Eksilteli

Turkish Studies

anlatım yöntemi kullanarak yorumu okuyucuya bırakmakla, okuyucuda merak uyandırmak ve metnin sürükleyiciliğini sağlamak amacı güdülmüştür. Merak uyandırılan konunun anlatımına sonraki paragraflarda devam edilir. Bu bölüm mahalle sakinlerinin tanıtıldığı adeta geçit merasimimi gibidir. Kedinin bir ağacın en tepesine çıkması sıradan bir olay iken, Bakkal Bilal amca, Nadire nine, Emekli Nazım amca, Kasap Niyazi, Serpil teyze, Huriser teyzenin kocası Saim amca, güzel sesli Melek teyze, Haydar amca, Nazmiye teyze, Kadir amca ve Suna teyze gibi yeni katılımcılarla konu genişletilerek onların kediyi ağaçtan indirmek için gösterdikleri gayretler, önerdikleri çözümler mizahi bir dille anlatılır. Kediyi ağaçtan indirmek için atılan her adım hüsranla sonuçlanırken başka bir komşunun bir diğer hamlesini de beraberinde getirir.

Metnin sonunda Kadir amcanın ‘En iyisi itfaiye, haber verelim, gelip merdiveni dayayıp indirsinler (76).’ önerisine, ‘İtfaiye sözcüğünü duyunca insanlar mırıl mırıl konuşmaya başladılar (77). Daha önce itfaiyeciler bu sokağa tam üç kez boşu boşuna gelmişler ve gitmişlerdi (78). Şimdi, sokağın adını duyunca...(79)’ tümceleriyle verilen yanıt okuyucuyu metnin temel izleğine götürmektedir. Zira bu tümcelerden, sokak sakinlerinin daha önce de aşırı telaşla ve düşünmeden hareket ederek birtakım yanlış olaylara neden olduklarının çıkarımı yapılabilmektedir.

Kedi Ağaca Çıktı’da ‘ağaca çıkan bir kedinin heyecanlı mahalle sakinleri tarafından ağaçtan indirilmeye çalışılması’ metnin konusunu oluştururken ‘düşünmeden, heyecanla hareket etmenin doğuracağı sonuçlar’ metnin temel izleğini oluşturmaktadır. İlk tümce olan ‘Bizim sokak denli heyecanlı bir sokak yoktur.’ tümcesi ise işlevsel bir özellik taşıyan ‘ana düşünce tümcesi’ bir başka deyişle ‘konu tümcesi’ olarak değerlendirilebilir. Dilidüzgün (2008: 94)’e göre “metinlerde ana düşüncenin belirtildiği tümcelerle, metinlerin büyük ölçekli önermeleri açıklanabilmektedir.” Bütün metinlerin iletişimsel bir işlevi, verilmek istenen bir mesajı vardır. Günay (2007: 238)’a göre de her anlatımın bir bilgilendirme işlevi vardır. Bir durum ya da olayla ilgili olarak alıcısını bilgilendirir. ‘Heyecan’, ‘sokak’, ‘insan’, ‘kedi’ şeklinde tekrar ederek eşdizim örneği gösteren sözcükler, yaşanan sıradan olaylara mahalle sakinlerinin verdiği abartılı tepkiler, bizi metnin yüzey yapısında ortaya çıkan ‘mahallenin heyecanı’ izleğine ulaştırırken esasen bu izlek derin yapıda, ‘düşünmeden heyecanla hareket etmenin doğuracağı sonuçlar.’ şeklinde sezdirilmektedir.

Bir metnin başlığında yer alan ve metin boyunca yinelenen adlar, metin konusunu belirleyen öğelerdir. Bu kullanımlar metnin bağdaşıklığının sağlanması ve büyük ölçekli yapısının ortaya çıkarılması açısından önemlidir. Bu bağlamda ‘Kedi Ağaca Çıktı’ öyküsü, başlıkta bulunan ve öyküde yinelenen adlar açısından incelendiğinde ‘kedi’ sözcüğü 22 kez, aynı sözcük ‘-cik’ küçültme ekiyle ‘kedicik’ şeklinde 3 kez, ‘tekir’ şeklinde 8 kez ‘tekircik’ şeklinde 1 kez, ‘yaramaz’ şeklinde 1 kez ve de ‘pisi pisi’ hitabıyla 6 kez değiştirim uygulanarak toplam 41 kez tekrarlanmıştır. ‘Kedi’ sözcüğüne gönderim yapılan gönderim öğeleri de göz önüne alındığında, öyküde konu sürekliliğinin sağlandığı, öykünün başlığının içerikle uyumlu ve metnin konusunu yansıttığı nitelikte olduğu söylenebilir. Ayrıca, yalın bir anlatımın hakim olduğu metinde noktalama işaretleri, ses oyunları, tekrarlar ve çeşitli benzetmeler metnin mizahi tonuna katkı sağlamıştır.

Sonuç

Metinleri okuma, anlama, yorumlama ve farklı türden metin üretebilme Türkçe dersinin temel amaç ve aşamalarıdır. Öğrenciler bir metinde yer alan bilgilerin kurgulanış biçimlerini ve metin yapılarının metnin işleviyle nasıl ilişkilendiğini öğrenmelidir. Metindilbilimsel çözümlemelere dayalı olarak, metinlerin küçük ve büyük ölçekli yapılarının nasıl düzenlendiğini göstermek, bunu öğretmenin en iyi yoludur. Metindilbilimin ortaya koyduğu ilkeler, metnin bir bütün olarak değerlendirilmesine, açıklanmasına ve yorumlanmasına olanak sağlar. Öğrencide metin kavramının yerleşmesine katkı sağlayacak önemli unsurlardan biri, metni oluşturan dilsel öğelerin gelişigüzel kullanılmadığının bilinmesidir.

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

Anadili derslerinde amaç olduğu kadar araç da olan yazınsal metinler, dilin estetik ve çok anlamlı kullanımını örneklendirirken aynı zamanda biçimsel ve içeriksel yapılarının çözümlenmesiyle yazın eğitimi açısından da uygun ortamlar yaratmaktadırlar (Dilidüzgün, 2009: 414). Metindilbilimin ortaya koyduğu ilkeler ve bakış açısı, en çok anadili derslerinde uygulamaya yönelik olarak kullanılmalıdır. Türkçe derslerinde metinleri doğru olarak yorumlayabilmek ve düzgün metinler üretebilmek için, metin türlerine özgü genel ve karakteristik özelliklerin yanı sıra metinlerin kurgulanış biçimlerinin ortaya çıkarılması son derece önemlidir. Bundan dolayı, Öğrenci Çalışma Kitaplarında yapısal bağlaşıklık ve metinsel bağdaşıklık ölçütlerine dayalı olarak hazırlanmış metindilbilimsel çözümlemelere yer verilmelidir. Metinlerdeki konusal gelişim, paragraf oluşturma, bağıntı ögeleri, zaman kullanımı, yineleme ve gönderimler örneklerle açıklanmalıdır.

Metin üretiminde, gönderim ve değiştirim ögeleri, cümlenin anlamını okuyucuya bırakan eksilteli yapı kullanımı, tümceler ve bölümler arası geçişi kolaylaştıran bağıntı ögeleri, benzer sözdizim örnekleri kullanarak metinde biçimsel koşutluk sağlama, metinde kullanılan eylem zamanlarındaki uyum, tümceye işlev kazandırma yapısı, sözlü iletişimde ses tonuyla gerçekleştirilen, metnin tonlamasına katkı sağlayan noktalama işaretleri, yinelemeler ve aynı kavram alanından sözcüklerin aynı bağlamda kullanılmasıyla oluşturulan eşdizimsel örüntüleme gibi unsurlar metnin küçük ölçekli yapısını oluştururken aynı zamanda da okuyucuyu anlamsal büyük yapıya ulaştırmaktadır. Başka bir deyişle, metnin küçük ölçekli yapısını oluşturan her dil ögesi metnin büyük ölçekli yapısını oluşturan bir yapı taşıdır ve metnin diğer ögeleri ile metin örüntüsünü gerçekleştirerek metnin anlam kazanmasını sağlamaktadır (Dilidüzgün, 2008: 190). Metin çözümlmelerinde, küçük ölçekli yapıda yer alan önermeler arasındaki ilişkilerden büyük ölçekli önermelere ve daha sonra da bu büyük ölçekli önermelerin oluşturduğu üstyapı kategorilerine ulaşılmaya çalışılmalıdır.

KAYNAKÇA

- COŞKUN, Eyyup (2005). **İlköğretim Öğrencilerinin Öyküleyici Anlatımlarında Bağdaşıklık, Tutarlılık ve Metin Elementleri**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.
- DE BEAUGRANDE, R. ve DRESSLER, W. U. (1988). **Introduction to Textlinguistics**, Fourth edition, Longman, London.
- DİLDÜZGÜN, Şükran (2008). **Türkçe Öğretiminde Metindilbilimsel Bağlamda Uygulamalı Bir Yaklaşım**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- DİLDÜZGÜN, Şükran (2009). "İlköğretim Türkçe Derslerinde Öykülerin Anlamsal Büyük Yapılarını Algılama Sorunu ve Metindilbilimsel Çözüm Önerileri", **Çeviribilim, Dilbilim ve Dil Eğitimi Araştırmaları**, Sayfa: 413-429. İzmir: Ekonomi Üniversitesi Yayınları.
- ELYILDIRIM, Selma (2008). "Ömer Seyfettin Öykülerinde Artgönderim Kullanımı", **A.Ü. Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi**, 36, 121-146.
- ESMER, Elçin (2010). **Okuma Anlama Becerisi ile Yazılı Anlatı Metni Üretme Becerisinin Etkileşimi: 6. Sınıf Öğrenci Metinleri Üzerine Betimsel Bir Çalışma**, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- GÜNAY, Doğan (2007). **Metin Bilgisi**, İstanbul: Multilingual Yayınları.

Turkish Studies

- HALLIDAY, M. A. K. (1985). **An Introduction to Functional Grammar**, London: Arnold Publishing.
- HALLIDAY, M. A. K. ve HASAN R. (1976). **Cohesion in English**, Longman.
- KEÇİK, İlknur ve UZUN-SUBAŞI Leyla (2003). “Sözlü ve Yazılı Anlatım Üzerine”, İçinde: Canan İleri (Editör), **Türkçe Sözlü ve Yazılı Anlatım**, Eskişehir Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- ONURSAL, İrem (2003). “Türkçe Metinlerde Bağdaşıklık ve Tutarlılık”, **Günümüz Dilbilim Çalışmaları**, s. 121-132. İstanbul: Multilingual Yayınları.
- ÖZKAN, Bülent (2004). “Metindilbilimi, Metindilbilimsel Bağdaşıklık ve Haldun Taner’in “Onikiye Bir Var” Adlı Öyküsünde Metindilbilimsel Bağdaşıklık Görünümleri”, **Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi**, S:13/1, s. 167-182.
- ŞENÖZ-AYATA, Canan (2005). **Metindilbilim ve Türkçe**, İstanbul: Multilingual Yayınları.
- UZUN-SUBAŞI, Leyla (2006). “Öğrencilerin Yazılı Anlatım Sürecindeki Metinleştirme Sorunları”, **II. Ulusal Çocuk ve Gençlik Edebiyatı Sempozyumu Bildirileri**, s. 693-701. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi.
- VAN DIJK, Teun A. (1980). **Macrostructures- An Interdisciplinary Study of Global Structures in Discourse, Interaction, and Cognition**, New Jersey: Lawrence Erlbaum Associates, Publishers.
- VAN DIJK, Teun A. (1983). **Strategies of Discourse Comprehension**, Orlando, Florida: Academic Walter Kintsch: Press, Inc.

Ekler

NEREDE İNSAN VARSA ORADA UMUT VARDIR

Nerede insan varsa orada umut vardır (1). İnsanın bulunduğu yerde umut bitmez, yok olmaz (2). İnsanla gelen ilk şeydir umut, insanla giden ilk şey (3). Bir kent bombalandıysa, taş taş üstünde kalmadıysa ancak yıkıntılar arasında çocuk iniltileri geliyorsa orada umut vardır (4). İniltiler kesilir; yerini konuşmalar, sevinç çılgınlıkları alır (5). Nerede yürek çarpıyorsa orada umut çiçekleniyor demektir (6). Umudun da aşk gibi sağlıklı insanın varlığından atamadığı bir gerçekliktir (7). Hastalıkların, kıyımların, salgınların altından otlar gibi umut yeşerir hep (8). Yalanlar, yanlışlar, oyunlar, düzenler geçicidir (9). Zaman gider, ürün ve umut kalır (10). Umudun, hemen bir tasarıya dönüşür, tasarımın hemen bir çabaya bağlanır, bir de bakarsınız ki insanın yapıcı elleri işliyor (11). Kayaları işliyor, demiri işliyor; toprağı, bezi, tahtayı, taşı işliyor (12). Boyalar birleşiyor, resim oluyor; taşlar kırılıyor, yontu oluyor (13).

Nerede umut varsa orada insan vardır (14). Umutsuzluk ölümdür (15). “Tamam bitti işte, artık tamam, bir daha olmayacak tamam!” diyenlere bakmayın (16). Neymiş tamam olan (17)? İnsanın var olduğu yerde hiçbir şey tamam değil (18). Nerede insan varsa orada eksiklik vardır (19). İnsanın dünyası bir bitmemişlikler dünyasıdır (20). Tamam diyen, kendini bitirmiş (21). İnsanlar biter, insan sürer (22). İnsan sürecektir, bastığı toprak var oldukça (23). Makine seslerinin yükseldiği yerde umut nasıl bitirmiş (24)? Baltanın oduna gömüldüğü yerde, tırpanın otlara pırl pırl sokulduğu yerde, küreklerin suyu hışır hışır yardığı yerde her şey bitebilir; umut bitemez (25). Ekmek bitebilir, su bitebilir ama umut bitemez (26). Umutsuzlar, mikrop saçır dünyaya (27). “Tamam bitti işte.” der umutsuz (28). “Artık olmayacak (29).” Nedir olmayacak olan (30)? Güneş doğmayacak mı, çocuklar koşmayacak mı, tohum patlamayacak mı, tomurcuk yeşermeyecek mi (31)? Ben artık yontulmam mı diyecek taş (32)? Balıklarımı veremem mi diyecek denizler (33)? Yağmurlaşmaktan kaçınacak bulutlar (34)? Rüzgâr esmeye yanaşmayacak mı (35)?

İnsanın olduğu yerde bitimler yoktur (36). İnsanın olduğu yerde değişimler vardır (37). Değişmelerden umut doğar (38). Yıkımlardan bile umut doğar (39). Eşsiz yıkıntılardan (40)... Bombalanan kentler eskisinden daha güzel kurulum (41). Düşmandan daha büyük düşmandır umutsuzluk (42). Umutsuzluğa düşen kent yenilir (43). Umutsuzluğa düşen kaptan, gemiyi kayalara bindirir (44). Umutsuzluğa düşen sanatçı başarıdan uzaklaşır (45). Umutsuzluğa düşen savaşçı yenilir (46). Nerede umutsuzluk varsa orada bitmişlik vardır (47). Umutsuzluğun olduğu yerde insan yoktur artık (48).

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

Umutsuzlar da çöpler gibi yok olur gider, suyla rüzgârla (49). Geriye umutlular kalır; gerçek insanlar, direnen, inanan, savaştan insanlar (50)... Düştüğü yerde uzun uzun sızlanmadan ayağa kalkan, tutsak edildiği yerde korkularla içli dışlı olmadan kendini toplayan, hiçbir şeysiz bırakıldığı yerde hemen bir toparlanma tasarısı kuruveren, varlığını sürdürmeyi beceren insanlar (51)... Onlardır çağımızın adlı adsız kahramanları, onlardır çağımızın duyulmuş duyulmamış kahramanları, onlardır çağımızın duyulmuş duyulmamış önderleri (52). Asya'da, Avrupa'da, Afrika'da, Amerika'da, Fransa'da, Şili'de, Bolivya'da, Türkiye'de (53)...

Kendi için yaşayan insan umutsuzluğu, hem kendi hem başkaları için yaşayan insan umudu önerir (54). Umutsuzluğu pazarlayanlar gerçek umutsuzlar değil, umutsuzluktan çıkarı olanlardır (55). Onlar da bilir dünyanın umutsuzlukları her gün biraz daha ayıkladığını (56). Ne kadar ayakta dursak iyidir, derler; bütün bencilliğimizle, bütün açgözlülüğümüzle, bütün korkumuzla, bütün açmazlarımızla (57)... Ve inandırmaya bakarlar: "Umud öldü, artık umutsuzluğun mevsimidir (58). Artık tamam (59). Bitti artık (60)!" Bitmedi (61). Nerede insan varsa orada umut vardır (62). Vişnelerin karaya çalan kırmızısı gibi, incirlerin sayılmakla bitmeyen çekirdekleri gibi, bir odanın penceresinden bir çırpıda girip bir portakalın yuvarlağını kaplayan gün ışığı gibi, bir kelebeğin kanadına konan yağmur damlası gibi, karların akşamlarda yarattığı koyu mavi aydınlıklar gibi, çocukların yüzüne konup kalkan sevinç gülüşleri gibi, yoksul bir bahçenin pembeliğine dökülen gölgeler gibi, çocukların sularında bulduğu dipdiri gidişler gibi umut (63).

Bırakın yıkılsın, daha sağlam kuracaktır kendini (64).

Afşar TİMUÇİN

KEDİ AĞACA ÇIKTI

Bizim sokak denli heyecanlı bir sokak yoktur (1).

Yok canım! Hiç sokak heyecanlı olur mu, sokağın insanları heyecanlı (2). Ufacık bir olay karşısında hemen heyecanlanırlar (3). Heyecanlanırlar ama "Şunu da şöyle yapalım, bunu da böyle yapalım." Derler (4). Heyecandan donup kalmazlar (5). Vahide teyzenin saksısı rüzgârdan uçmuş, hiç balkon taşılığına saksı konur mu? (6) Suç Vahide teyzede (7). Koşmuşlar aşağıdan Vahide teyze, "Vahide teyze" demişler, "Senin saksı adamın başına düştü, adam öldü!" (8) Şak diye Vahide teyze de düşmüş yere, bayılmış...(9) Oysaki saksı adamın başına düşmemiş, tam önüne düşmüş, adamcağız korkudan bayılıvermiş, "güm" diye koca saksı önünde patlayınca (10). Sonra kolonya falan adamı ayıltmışlar, yine kolonya falan Vahide tezeyi ayıltmışlar (11). O günden sonra Vahide teyze balkon taşılığına saksı koymadı (12).

İki ay önceydi, gezgin manavın arabasının kabak lastiği "güüüm" diye patladı (13). Hop, beş dakika sonra "dadi dadi" diye üç itfaiye arabası geldi sokağa (14). Hemen itfaiye erleri hortumları salmaya başladılar, bir yandan da "Hangi ev, hangi ev?" diyorlardı (15). Kim bilir hangi heyecanlı komşumuz, nasıl heyecanlı heyecanlı telefon etti, "Yetişin, tüp patladı!" diye (16). Ama "Demek tüp müp patlamadı, lastik patladı ha!" diyerekten söylene söylene gitti itfaiyeciler (17).

Dünkü olaya bakın! (18)

Ufacık bir kedi ağacın tepesine çıkınca bizim sokak ne yapar? (19)

.....
.....
.....
.....
.....

Hayat Apartmanı'nın bahçesindeki dut ağacının en tepesine çıkmıştı kedi yavrusu (20). Tekir bir yavru, kuyruğunu dikmiş, oradan "miyav miyav" diyerek aşağıya bakıyordu (21). Ben diyeyim otuz, siz deyin kırk kişi, hep bir ağızdan "pisi pisi pisi" diyorlar, sağ ellerinin iki parmağıyla bozuk para sayar gibi yapıyorlardı (22). Bazıları "pisi pisi" korosunun sesinin yeterince çıktığına inanmadıkları için en kalın sesleriyle "pisi pisi" diye bağırıyorlardı (23). "Pisi pisi" sesi çoğaldıkça tekir, sanki aşağıda yüzlerce ağustos böceği varmış gibi korkuyor, en son dala çıkmaya uğraşıyordu (24). Bakkal Bilal amca bile dükkânı bırakmış gelmiş, dut ağacının altında "pisi pisi, gel pisi" diyordu (25). Kırk kişi, on dakika mı yirmi dakika mı "pisi pisi" dediler yoksa daha fazla mı, Nadire nine:

-Durun, dedi (26). Ben kedinin dilinden iyi anlarım, şimdi onunla konuşurum, güzellikle indiririm (27).

Biz sandık ki Nadire nine, kedice miyavlı mırnavlı birtakım sözler edecek (28). Yoo, bizim bildiğimiz gibi konuşmaya başladı, sesi zaten incedi, daha da inceltti (29).

-Gel benim tekir yavrum, gel bakalım ninene, sen kimlere küstün de çıktın oraya? (30)

Belki yirmi kez, "Sen kimlere küstün de çıktın oraya?" deyince bir başka ses, kedi sesi gibi "Sana küstüm de çıktım oraya." demez mi? (31) Hiç kedi konuşur mu? (32) Ama bir an, oradaki insanların tümü hop diye zıplayıverdiler (33). Nadire nine bile önce şaştı, sonra yöresine bakındı (34). "Sana küstüm de çıktım oraya." diyen emekli Nazım amcaydı (35). Nadire nineye kızarak söyleniyordu:

Turkish Studies

- Sen kimlere küstün de çıktın oraya demekle kedicik oradan iner mi? En iyisi kement atacağız kediyeye (36). Rıfat beylerin apartmanın penceresinden iyi kement atmasını bilen biri kemendi atıp kediyeye yakalayacak (37).
- Hıh, boğulur yahu, dedi birisi Nazım amcaya (38). Kovboy atı sandın minnacık kediyeye, hiç kedi kementle yakalanır mı? (39)
- Kasap Niyazi, elinde bir parçacık ciğerle geldi (40).
- Durun, ben şimdi indiririm o yaramazı oradan dedi (41). Bir kedi ciğeri görecek de inmeyecek ha? Atlar bile...(42) Bu, atlar sözcüğü bazılarını korkuttu, öyle ya kedi yavrusu ta tepeden ciğeri görür görmez ya kendi üzerlerine atlarsa? İnsanlar geri çekildiler (43). Kasap Niyazi, çocuk sever ve sevdiği çocuğa oyuncak gösterir gibi,
- Hanımış o bakalım, hanımış, neredeymiş o bakalım neredeymiş...(44) Gel bakalım tekircik, nah bak, bu elimdekini görüyor musun? Ciğer, umh umh öyle güzel olur ki yemesi, haydi benim ufacak kedim atla ciğer senin olsun haydi canım, haydi canım... Hanımış hanımış...(45)
- Bu kez kalabalık "Hanımış hanımış"ı dinlemekten bıktı (46). Serpil Teyze:
- Ayol o denli yükseklikten kedi onun ciğer olduğunu nasıl anlarsın? En iyisi bu ciğeri şuracıta pişirmek (47). Evet evet, şurada bir mangal yakacaksın, ciğeri şişe geçireceksin, kokusu çıkar çıkmaz kedi yavrusu burada, dedi (48).
- Huriser teyzenin kocası Saim amca, biber közlemesini çok severmiş, ardından da darı közlemesini, az önce hem biber közlemiş hem darı közlemiş (49). Şayet mangalda ateş varsaymış... (50) Varmış...(51) Kasap Niyazi kocaman avurduyla iki üfürdü, ateş dirildi (52). İtir abla bir şiş getirdi (53). Kasap Niyazi şişe ciğeri geçirdi, aman aman ne dumanlar, tümümüzün canı ciğer kebabı istedi ama tekir miyavlıyor, miyavlıyor inmiyordu (54). Kasap Niyazi:
- Hadi tekir, gel yavrum, in yavrum, hanımış ciğer kebabı pişmiş, hanımış hanımış...(55)
- Tekir inmeyince kasap Niyazi ciğer lokmasını hüp ağzına atıyordu (56). Belki kasap Niyazi ağacın altında yarım kilodan fazla ciğer kebabı yedi, tekir aşağı inmedi (57). Bülent amca:
- En iyisi ağacı keselim, dedi (58).
- İnsanlar homurdandılar:
- Ooo kocaman ağacı ha? (59)
- Yok canım olur mu? Kedinin çıktığı dalı (60).
- Eee, dal kesilince zavallı kedicik dalla birlikte pat yere...(61)
- Güzel sesli Melek teyzeden bir öneri geldi (62). Bu Melek teyze, hep pencereye oturur şarkılar söyler, sokaktakilerin tümü ona güzel sesli Melek teyze derler (63).
- Apartmanın dördüncü katından üstüne su dökelim tas tas, o zaman iner (64).
- Yirmi tas suyun kaç tası kedinin üstüne gitti bilmem ama, bizim üstümüze yirmi tasta da fazla su geldi (65). Nereye kaçarsak sanki orayı gözetliyordu güzel sesli Melek teyze (66). Bir yandan şarkı söylüyor, bir yandan apartmanın dördüncü katının penceresinden bir güzel bizi ısılatıyordu (67). Kedicik, iki kocaman yaprağın altına sinmiş, bizim çığlıklarımızı dinliyordu (68).
- Ah dedi, Haydar amca, şimdi sütü İlyas olsaydı çıkar, indirirdi (69).
- Olmadığına göre, dedi Nazmiye teyze, en iyisi bu kedinin annesini bulalım, buraya getirelim (70). Kedi, kedinin dilinden anlar, annesi ona bir şeyler söyler, o da hemen iner (71).
- Dağıldık (72). Hepimiz tanıyoruz tekirin annesini ama şimdi ara ki bulasın (73). Arka sokak, onun yakınındaki sokak, yok yok, tekirin annesi yok (74).
- Kedi ağacık tepesinde miyavlıyor...(75) Kadir amca:
- En iyisi itfaiye, dedi, haber verelim, gelip merdiveni dayayıp indirsinler (76).
- İtfaiye sözcüğünü duyunca insanlar mırıl mırıl konuşmaya başladılar (77). Daha önce itfaiyeciler bu sokağa tam üç kez boşu boşuna gelmişler ve gitmişlerdi (78). Şimdi, sokağın adını duyunca...(79)
- Suna teyze:
- Durun canım hele, biraz daha bekleyelim, belki annesi çıkar gelir, dedi (80).

Muzaffer İZGÜ

HAZIR OLUN, FIRTINA GELİYOR

Denize açıldıktan beş on gün sonra ilk ciddi fırtınayla karşılaştım (1). Fırtına kopmazdan epey önce köpek balıkları derinlere kaçarlar (2). Akdenizliler bu balıkların başlarından aldıkları bir yağı şişelere koyup saklarlar (3). Hava bozulacaksa yağlar bulanır (4). Denizcilerin ilk icat ettikleri barometre işte budur (5). Mutlaka bedava veya pek ucuz olduğu için amcam da böyle bir şişe oluşturmuştu (6). İki günden beri yağ gitgide bulanıyordu (7). Kaptanın başı da bulandıkça bulanıyordu (8). Ufukları dört gözle kolaçan ediyordu (9). Bir gece önce, sükütun içinde, enginde boğulmuşların garipsi bir ahı denecek kadar hafif bir esinti dolaşıyordu (10). Ara sıra yelkenler bir ürperti duyuyorlarmış

Turkish Studies

International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic
Volume 7/3, Summer, 2012

gibi tuhaf tuhaf yapraklanıyorlardı (11). Sabah oldu (12). Ortalıkta insanı ürpertecek bir fevkaladelik yoktu (13). Fakat ne oldu bilmem, apansız kaptan (14):

- Bütün yelkenleri mayna, diye haykırdı (15). Hepimiz yelkenlere sıçradık (16). Göz kırışı kadar kısa bir zaman içinde yelkenleri bağladık (17). Direkler ve serenler bütün yapraklarını tamamen dökmüş ağaçlar gibi çırcıplak iskeletlerden ibaret kaldılar (18). Kaptan, durmadan bağırıyordu (19). Ben yakındım, ortada korkacak bir şey görmeyince yanı başımdaki arkadaşa (20):

-Bu adama da ne oluyor ki, diye sordum (21).

-Yahu hortumu görmüyor musun, diye başıyla sancak tarafımıza işaret etti (22). Ensemden aşağıya sanki donmuş sular döküldü ve bel kemiğim titredi (23). Onu siftah görüyordum (24). Fakat pek yaman bir şey olduğunu, denizleri gemilerle beraber emip sömürdüğünü ve sonra da göklere çıkarıp savurduğunu işitmiştim (25).

Kaptan, sanki direk tarafından korunacaktı gibi direğin arkasında duruyor ve yuvalarından uğramış gözlerle hortuma bakıyordu (26). Bizim lostromo Yaşar Reis bir kâğıdın üzerine "Salâtentuncina" duasını yazdı (27). Öteki tayfalar etrafına toplanmış, bir göğe bir denize bakıyorlar, tekbir getiriyorlardı (28). Yaşar Reis, kırmızı saplı denizci bıçağını çıkararak sanki onu hortumun ta ciğerine saplıyormuş gibi kâğıdı pruva direğine sapladı (29). Fakat hortum büyük bir islim hâlinde göklere püskürüyor ve gökle denizi birbirine karıştırıyordu (30). Hortum artık beş on kulaç ötemize yanaşmıştı (31). Kalınlığı iki üç yüz yaşında bir çınarın kütüğü kadar vardı (32). Değil bizi, fakat bütün takım taklavatıyla güverteyi, hattâ takımıyla koca kayığı bile havaya kaldırabilirdi (33). Şimdi kızarıyor, şimdi bozuyor, renk renk hareleniyordu (34). Gökte yangın vardı da denizi göklere çekerek söndürmeğe mi çalışıyordu ne (35)?

Lostromo Yaşar Reis'in iddiası sökmeyince tayfadan İdris –yirmi beşlik bir delikanlı idi- eline üç okkalık bir kavun kadar kocaman bir bombayı alarak pruvaya doğru koştu, bastonun ucunda dimdik durdu (36). Bombanın fitilini yakarak "Yol ver deniz!" diye bağırarak o felaket topacının içine fırlattı (37). Bomba, kayığı sarsan bir gürlütle patladı (38). Bütün Ege adaları aslanlar gibi kükreyerek gürlədiler (39). Bombadan hasıl olan büyük miktarda gaz, hortumun içindeki hava boşluğunu doldurdu (40). Hortum kırıldı (41). Üzerimize "şarr" diye deniz suları aktı (42). Fakat çilemiz bu kadarla dolmuş değildi (43).

Gökten kapkara bir kavis ve o kavisten bir yağmur perdesi sarktı (44). Denize kaynayan beyaz bir çizgi çaktı (45). Bu perdenin arkasından keskin mavi kıvılcımların denize sıçradıklarını görüyorduk (46). Yağmur çizgisi üzerimize geliyordu (47). Yelkenleri açtık (48). Yağmurun önünde alabildiğine kaçıyorduk (49). Damlalar güvertede cevizler gibi şakır şukur kırılıyorlardı (50). Denizin yüzüne bir karanlıktır köktü (51). Bir an tepemizin üstüne yeşil bir ateş şeridi indi (52). Kayık baston ucundan ta arkasına kadar yıldırayan bir ateş parçası kesildi (53). İyi ki şimşek ıslak direkten inerek ıslak güverte yoluyla punya deliklerinden denize inmişti, yoksa biz de kayak da kül ve kömür kesilmiş olacaktık (54).

Benle İdris dümeneydik (55). Fırtınanın sesini yenmek için birbirimize avazımız çıktığı kadar bağırarak ben ona, o bana, "Aman rüzgârı ensemizden ayırmayalım." diyorduk (56). Şimşegin her çakışında birbirimizi insan kıyafetine girmiş dimdik duran birer alev parçası hâlinde görüyorduk (57). Doğrusunu söylemek lazımsa ben kurtulacağımızı pek ummuyordum (58). Yelkenlerin çalımı fena idi (59). Rüzgâr tutamıyor, çoğunu boşu boşuna akıtıyordu (60). Yelken deliklerinden kaçanı da caba (61). Bu hep Hakkı Kaptan'ın cimrilüğündendi (62). Oysa ki kurtuluşumuz yolumuzun hızına bağlı idi (63). Arkadan gelen iri dalgaların kayığa atlamaması için çabuk gitmeli idik (64). Denizler çok kere İdris'in ayaklarını güverteden kesti (65). Adam elleriyle dümene takılakalıyordu (66). O hâl, ara sıra bana da vaki oluyordu ya (67). İdris, "Dayan bre kardeş, domuz, (yani dümen) yabani beygir gibi çarpıyor, şimdi boş yerine bir tekme yiyeceksin. Pek tut." diye bağırıyordu (68). Ben, "Çattık belaya!" diyordum (69). O, "Yağmur dursa bari. Bu kadar suyun tadı mı olur? Denize düşmeden boğulacağız." diye haykırıyordu (70). Gemideki yalpaya yalpa denemezdi (71). Bazen sanki kayak bizim üstümüze, bazen de biz kayığın üstüne çıkıyorduk (72). İdris dümen yekesine yalnız avuçlarıyla değil –zaten onun da, benim de avuçlarımız kanıyordu- fakat göğsüyle de kollarıyla da sarılıyor, gövdesinin bütün yükünü dümene veriyordu (73). Bana, "Sağlam yapış, ne göbek atıp duruyorsun? Sana doğru geliyor. Yapış, ha. Ha gayret. Sonumuz geldi galiba." diyordu (74). İkimiz de bir sağa bir sola sendeliyorduk (75). Benim sinirlerim mi tuttu ne (76)? Bir kahkahadır tutturdum (77). "Dümene, sancağa, iskeleye baskı mı var? Gemi dümen tutmuyor işte." dedim (78). Gülmekten katılıyordum (79). Şimşek çaktıkça İdris'in, "Acaba aklını mı oynattı!" diye şaşkın bana baktığını gördükçe büsbütün gülüyordum (80). Tam o sırada sancağımızda bir megafonun, "İmdat imdat!" diye bağırıldığını duyar gibi olduk (81). Batmakta olan bir arkadaş çağırıyor idiyse onu kurtarmağa gidemezdik (82). Zaten birbirimize "Acaba hakikaten duyduk mu? Yoksa bize mi öyle geldi?" diye soruyorduk (83). Ve kendi sorgumuza katı bir cevap veremiyorduk (84). Çok geçmeden korktuğumuza uğradık (85). Yelkenler paralanıp uçtular (86). Direklerin ne hâlde olduklarını görebilmek için şimşegi bekliyorduk (87). Denizin o korkunç yapayalnızlığının ortasına kendimizi kapkara bir yoksulluk parçası olarak görmek pek hoş giden şeylerden olmadı (88).

Gemiciler, hafızanın fırtınada oynadığı esrarengiz oyunlardan bahsederlerdi, "Adam sende." der geçer ve inanmazdım (89). Bazılarının haykırışlar, çığlıklar ve kahkahalar duyduklarını, bazılarının da mesela evdeki horozun şafakleyn ötüşünü duyduklarını söylerlerdi (90). O büyük tehlike anında, "Şimdi kulağında çınlayan ses veya sözü acaba ben ne zaman işitmişim?" diye hafızalarının buğulu derinliklerini yoklayacak vakitleri olmazdı (91). Çünkü o ana baba gününde, kurtulmak ve yaşamak kaygısı, başka her türlü duygu, düşünce veya arzuya yer vermeyecek surette

Turkish Studies

varlıklarının bütününe kaplanmış bulunuyordu (92). Ne yalan söyleyeyim (93)? O gece annemin çocukluğumda bana söylediği ninniyi tekrar tekrar işittim (94). Demek ki denizin o esrarengiz çocukları yanılmıyorlardı (95).

O fırtınadan, sağ salim çıktıkları takdirde Allah'a ve evliyaya kurbanlar adayan gemiciler gerek kurban alacak paraları olmadığı, gerek fırtınayı unuttukları için kurban kesmediler (96). Evet boğulmadık (97). Çünkü fırtına dindi (98). Rüzgâr yavaşladı (99). Doğru, doğu cenuba dümen kırdık (100). Şafakleyin rüzgâr büsbütün kesildi, sonra batıya döndü (101). Daha sonra şimale kaydı, yine kesildi (102).

**Halikarnas Balıkcısı (Cevat Şakir
KABAAĞAÇLI)**